

Verslag van een openbaar verhoor

De parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen heeft op 3 oktober 2022 de heer Hoevers als getuige gehoord, die werd bijgestaan door mevrouw d'Arnaud Gerkens.

Voorzitter: Van der Lee
Griffier: Israel

Aanwezige leden van de commissie: Van der Graaf, Kat, Kathmann, Kwint, Kuik, Van der Lee en Tielen.

Aanvang 13.30 uur.

De **voorzitter**:

Aan de orde is het verhoor van de heer Hoevers. Ik verzoek de griffier om hem en zijn steunverlener binnen te geleiden.

(De griffier geleidt de getuige naar zijn plaats in de Enquêtezaal.)

De **voorzitter**:

Goedemiddag, meneer Hoevers, welkom. Dat geldt ook voor u, mevrouw d'Arnaud Gerkens. Van harte welkom bij de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen.

De **voorzitter**:

60 jaar aardgaswinning heeft Nederland veel gebracht, maar kent zeker voor gedupeerden schaduwkanten. De commissie onderzoekt hoe deze schaduwkanten hebben geleid tot het besluit om de aardgaswinning in Groningen te stoppen. Wij willen daarom weten hoe de besluitvorming op cruciale momenten is verlopen en hoe private en publieke partijen hebben samengewerkt bij de gaswinning. Wij onderzoeken de aardbevingen, de ontwikkeling van kennis daarover, de afhandeling van schade veroorzaakt door de bevingen en het proces van het versterken van gebouwen in Groningen.

U bent vele jaren in leidinggevende posities actief geweest in Gasunie Transport Services. We willen u daar graag vragen over stellen als getuige. U heeft ervoor gekozen om de belofte af te leggen dat u de gehele waarheid en

niets dan de waarheid zal zeggen. Om die reden verzoek ik u om te gaan staan.

(In handen van de voorzitter legt de heer Hoevers de belofte af.)

De **voorzitter**:

Dank u wel. U staat onder ede. Het verhoor met u zal worden afgenomen door mevrouw Van der Graaf en mijzelf. Mogelijk heeft mevrouw Tielen ook nog enkele vragen aan u. Is dat helder?

De heer **Hoevers**:

Ja, prima.

De **voorzitter**:

Dan gaan we beginnen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Meneer Hoevers, u werkt sinds 2007 bij Gasunie en bent sinds 2017 directeur van Gasunie Transport Services, de landelijke beheerder van het netwerk van aardgasleidingen. Gasunie Transport Services, die we verder in het verhoor "GTS" zullen noemen, is een dochteronderneming van Gasunie. Als directeur van GTS bent u verantwoordelijk voor het gasnet in Nederland en nauw betrokken bij discussies over de benodigde hoeveelheid aardgas. In het verhoor willen het onder andere met u hebben over de taken en verantwoordelijkheden van GTS en uw rol bij de afbouw van de gaswinning in Groningen. Ook staan we kort stil bij uw eerdere functie bij het ministerie van Financiën. Daar wil ik graag beginnen. Van 2001 tot 2007 was u ambtenaar op het ministerie van Financiën. Een van de belangrijke dossiers in die periode is de splitsing van Gasunie in het netwerkbedrijf en een handelskantoor, GasTerra. Om dat te realiseren moet de Staat aandelen van Shell en ExxonMobil in het transportnetwerk opkopen. Hier is zowel het ministerie van Economische Zaken als het ministerie van Financiën bij betrokken. Tussen de beide ministeries is er veel onenigheid over de hoogte van het mandaat over de prijs die de Staat zou mogen betalen voor die aandelen. Waar ging dat verschil over?

De heer **Hoevers**:

Ik denk dat dat verschil van inzicht eigenlijk in belangrijke mate terug te voeren is op de rollen die de verschillende partijen daar hebben, dus die de verschillende ministeries hebben.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):
Kunt u dat wat specificeren?

De heer **Hoever**:

Ja. Vanuit het ministerie van Financiën was het onze taak om vanuit het onderdeel Staatsdeelnemingen te zorgen voor het neerzetten van een goede structuur, maar tegelijkertijd ook ervoor te zorgen dat uiteindelijk de transactie die zou worden gerealiseerd, ook tegen een redelijke prijs zou worden gerealiseerd. Het ministerie van Economische Zaken aan de andere kant had natuurlijk de uitdaging om een nieuwe setting in het gasgebouw te creëren die voldeed aan de regelgeving van destijds, dus een splitsing tussen handel en transport, en het veiligstellen van de belangen van het kleineveldenbeleid. Dus daar komen dan tal van beleidsmatige aspecten naar voren, waarbij opvalt dat die voor het ministerie van Financiën eigenlijk meer secundair zijn en voor het ministerie van Economische Zaken meer primair. Voor de financiële kant geldt het omgekeerde. Ik kijk daar wel op terug als een tijd waarin je die beide belangen probeert in balans te houden, en waar we vanuit Financiën relatief zuinig, met de hand op de knip, sturing probeerden te geven aan Economische Zaken.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien dan dat er een mandaat is van 1,3 miljard, als ik het goed heb, dat wordt voorgesteld. Maar we zien in de onderhandelingen dat dat uiteindelijk fors wordt overschreden. Hoe kon dat zo gebeuren?

De heer **Hoever**:

Dat kon gebeuren omdat er eigenlijk toch wel vrij grote parameters waren die bepaalden wat een reële transactieprijs was. Aan de ene kant is dat het regime van regulering dat uiteindelijk voor het gastransportbedrijf zou gaan gelden. Maar aan de andere kant is ook bijvoorbeeld heel bepalend welke heffingen nog betaald moeten worden over de hele gasketen. De 1,3 miljard ging er eigenlijk wel van uit dat het terecht was om over die hele gasketen, dus ook het transport, die heffingen van toepassing te verklaren. Ik denk dat dat uiteindelijk niet zo'n hele reële benadering is, omdat natuurlijk de winst eigenlijk met de kuubs gas en de capaciteit wordt gemaakt, en niet in een gereguleerd transportbedrijf. Dus het is niet zo redelijk om over een gereguleerd transportbedrijf de heffingen toe te passen die in het gasgebouw golden. Als je daar anders tegenaan kijkt, dan zie je dat de uitslagen behoorlijk groot worden. Dus er was met die transactie ook wel een moment om te zorgen dat we andere geschillen die in het gasgebouw speelden,

zouden parkeren of in één keer mee zouden nemen. Daarom zijn die uitslagen uiteindelijk vrij groot geweest en zijn we denk ik wel naar de bovenkant gegaan van wat uiteindelijk nog redelijk is om in een dergelijke transactie te vergoeden.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Het mandaat was 1,3. Het resultaat gaat uiteindelijk richting de 2,7, 2,8 miljard, dus meer dan twee keer zo veel. Is er dan iets aan de voorkant niet goed gegaan als het gaat om de parameters goed op waarde te beschouwen? Hoe kan het zo'n grote verdubbeling tot gevolg hebben?

De heer **Hoever**:

Ik zie daar toch ook het vrij traditionele onderhandelings spel in zoals dat gaat, dat als je een eerste bedrag moet afroepen en je dat direct gaat baseren op iets wat redelijk is, dat niet een hele verstandige onderhandelingsstrategie is. Vanuit de andere kant, vanuit Shell en Esso, werd begonnen bij bedragen die ver boven de 3 miljard lagen. Nou ja, goed. Uiteindelijk was denk ik aan de andere kant van de tafel wel duidelijk dat het eigenlijk primair de financiële belangen waren die er speelden. De overheid wilde ook nog andere zaken realiseren. Uiteindelijk is denk ik de redelijkheid dat je in de setting die er bestond binnen het gasgebouw daar uiteindelijk ook voor betaalt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe zou u de dynamiek beschrijven tussen ambtelijk Financiën en ambtelijk Economische Zaken op dit dossier?

De heer **Hoever**:

Daar was een prima dynamiek en samenwerking. We hebben ook in de gesprekken die met de andere kant van de tafel gevoerd werden, altijd goed eendrachtig opgetrokken. Maar het is natuurlijk ook in dat traject wel meerdere keren eigenlijk gesneuveld, omdat we er niet uit zijn gekomen. De eerste scope van de herstructurering van het gasgebouw was vele malen groter dan de scope die uiteindelijk gerealiseerd is met alleen het afscheiden van het transportnetwerk, dat volledig onder staatseigendom brengen, en het beslechten van een aantal geschillen die bestonden over de heffingen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In een nota van 2 juli 2004 schrijft u: "Minister Brinkhorst wil regie van de herstructurering in eigen handen houden. Hij vreest interventie van de

Tweede Kamer als onvoldoende voortgang wordt geboekt." In welke mate is de mogelijkheid van interventie van de Tweede Kamer van invloed geweest op de onderhandelingen?

De heer **Hoever**:

Omdat vanuit de Tweede Kamer duidelijk werd gezegd "ook de gasector en het landelijk gastransport moeten afgesplitst worden; ook daar moet een scheiding tussen handel en transport ontstaan", was dat wel iets waarvan je, als je vervolgens ambtelijk of op ministerieel niveau moet onderhandelen met de tegenpartij, eigenlijk al weet waar je heen gestuurd wordt. Dus daar heb je in die zin relatief beperkte opties om te zeggen: "Daar kunnen we misschien ook nog weleens anders tegenaan kijken. We houden de boel bij elkaar." Dus dat was wel bepalend. Uiteindelijk zijn er natuurlijk ook verschillende trajecten om dat te realiseren.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Heeft die eventuele aandacht en druk vanuit de Tweede Kamer ook een rol gespeeld in de uiteindelijke overschrijding van dat oorspronkelijke mandaat?

De heer **Hoever**:

Ik denk dat wat ik net al zei, dat er toch wel aan de bovenkant is uitgekomen, was omdat er toch wel een druk was om die afzondering van het transportbedrijf te realiseren. Dus dat is zonder meer waar. Als dat niet had gehoeven, dan hadden we denk ik nog een paar keer kunnen zeggen: het hoeft allemaal niet zo. Dan wordt het toch altijd weer beter in de onderhandelingen, want ik denk dat Shell en Esso uiteindelijk ook geen langetermijnbelang in het transportbedrijf hadden willen hebben.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe beoordeelt u achteraf de hoogte van het bedrag dat uiteindelijk is betaald?

De heer **Hoever**:

Zoals ik denk ik al gezegd heb: bovenin de bandbreedte, maar daarmee nog wel net te verdedigen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Nog net te verdedigen?

De heer **Hoevers**:

Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Toch nog één vraag over dat mandaat, want het mandaat is niet het openingsbod in die onderhandelingen. Het is een intern afgesproken mandaat dat wordt meegegeven aan degenen die gaan onderhandelen, niet de eerste inzet. Dan is het toch gek dat dat mandaat zo laag is gesteld, gelet op alle argumenten die u net noemde?

De heer **Hoevers**:

Nou, nee, ik denk dat in die tijd, zeg maar -- want het was vrij vroeg in het traject en ook nog wel behoorlijk wat jaren voordat uiteindelijk die splitsing is gerealiseerd -- niet het idee was dat dit het eindbod was. Maar het was een mandaat dat in de tijd van toen gezien moest worden. Dus als je met iemand gaat onderhandelen en je weet dat je de tijd hebt, dan begin je met een vrij zuinig mandaat, omdat er toch ook een belang was om wel financieel zo gunstig mogelijk uit te komen.

De **voorzitter**:

In 2007 stapt u over naar Gasunie Transport Services. Vanaf 2012 wordt u manager Netwerkontwikkeling. Op welke manier speelde het vraagstuk van leveringszekerheid voor de aardbeving in Huizinge een rol in uw werk?

De heer **Hoevers**:

Eigenlijk speelde dat maar een hele beperkte rol, omdat analyses over leveringszekerheid ... We waren als Nederland een land dat gemiddeld over de jaren heen 80 miljard kubieke meter aardgas produceerde uit de mengeling van Groningen en kleine velden. Als je als land zit op een jaarlijkse productie die twee keer je eigen vraag is, zijn dat relatief simpele analyses. Dus leveringszekerheid was in die zin eigenlijk altijd een vanzelfsprekend vraagstuk waar je niet aan hoefde te rekenen.

De **voorzitter**:

Welke factoren waren of zijn van invloed op de leveringszekerheid? Had u die wel scherp?

De heer **Hoever**:

Ja, wij hadden bijvoorbeeld heel scherp wat de verwachtingen waren voor de productie van de kleine velden. Wij hadden heel scherp een langetermijnbeeld van wat GasTerra uiteindelijk wilde verkopen wat uit het Groningenveld zou worden geproduceerd. Dus wij hadden daar vooruitzichten die tien tot vijftien jaar vooruitgingen.

De **voorzitter**:

Hoe scherp werd dan nog gelet op de jaarlijkse productie uit het Groningenveld, ook in het licht van leveringszekerheid? Werd dat nou gevolgd of was dat niet nodig?

De heer **Hoever**:

Niet, nee. Dat was eigenlijk voor ons niet iets wat bepalend was of wat enige waarde had.

De **voorzitter**:

We zien ook voor Huizinge dat als het gaat om de productie van het Groningenveld er best wel een flinke fluctuatie is en natuurlijk ook samenhang met de productie uit de kleine velden. Maar dat was uit oogpunt van leveringszekerheid eigenlijk geen issue?

De heer **Hoever**:

Nee.

De **voorzitter**:

Lagen er wel draaiboeken voor het geval een groot deel van de productie zou wegvallen, bijvoorbeeld dat door een calamiteit alle productie uit het Slochterenveld stil zou komen te liggen?

De heer **Hoever**:

Nee, in die tijd waren dat geen scenario's waar wij rekening mee hielden.

De **voorzitter**:

En het was ook niet iets waar het Rijk om gevraagd had, om bij het optreden van een calamiteit ook een plan B te hebben?

De heer **Hoever**:

Nee, nee. Dat begon te spelen vanaf het moment in 2013 waarop we de analyses over de leveringszekerheid zijn gaan doen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In de jaren dat u manager Netwerkdevelopment bent, de jaren 2013 tot 2017, wordt in opdracht van het ministerie van Economische Zaken onderzoek gedaan naar de verandering van de gaskwaliteit in de Nederlandse markt. Dat komt voort uit de voorspelde terugloop van gas uit het Groningenveld. Er zal minder laagcalorisch gas uit Groningen worden verkocht en meer hoogcalorisch gas. Die studie wordt de "EDGaR-studie" genoemd. De vraagstelling bij dat onderzoek is: hoe te komen tot een zo lang mogelijke verlenging van de transitieperiode. Wat was daar het belang van?

De heer **Hoever**:

Daar was het belang eigenlijk om te zorgen dat op lange termijn er nog voldoende ruimte in de gasmarkt was vanuit het Nederlands perspectief, en tegelijkertijd wel de internationale gasstromen die een andere kwaliteit hadden ... Toen was met name de zorg: als er veel vloeibaar gas binnenkomt in Rotterdam en dat zit buiten de bandbreedte, kunnen de huidige gasketels met een hele beperkte marge dat aan? Uiteindelijk heeft dat rapport er dus ook in geresulteerd dat de marge in de gasapparatuur breder moest worden. Uiteindelijk, een stap verder, werd voorzien dat Groningen nog wel even door zou produceren op een vrij hoog niveau maar daarna wel snel zou dalen, en zijn als uitvloeisel van die studie afspraken met omringende landen gemaakt dat zij vanaf 2020 hun L-gasmarkt zouden afbouwen en ombouwen naar hoogcalorisch gas. Daarmee is destijds eigenlijk een langetermijnperspectief gegeven op de laagcalorischgasmarkt, maar nog wel vanuit een scenario met blijvend hoge gasproductie uit Groningen van ongeveer ruim 40 miljard kuub, waardoor uiteindelijk na een aantal jaar een vrij snelle daling inzet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In de context van die studie lezen we dat GTS in 2012 van mening is dat structurele kwaliteitsconversie, dat wil zeggen hoogcalorisch gas omzetten naar laagcalorisch gas door stikstof bij te mengen, onwenselijk is om de vermindering van laagcalorisch gas mee op te vangen. Waarom vond GTS structurele kwaliteitsconversie onwenselijk?

De heer **Hoever**:

Wij vonden dat onwenselijk vanuit de gedachte dat zeg maar ... Het gebruik van laagcalorisch gas met een afwijkende kwaliteit is alleen ontstaan omdat het Groningenveld zo groot was en dus de regio kon voorzien daarmee. Het

toevoegen van stikstof en daarmee, zoals de Belgen het heel mooi noemen, het "verarmen" van het gas: dat geeft eigenlijk aan dat het niet iets is wat waarde toevoegt. Daarnaast kost het nog geld om dat te doen. Dus deze uitspraak, dat structureel investeren in het bijbouwen van kwaliteitsconversie ongewenst is, komt daar vandaan. Als wij, zoals ik net noemde, de teruggang van Groningen niet hand in hand zouden laten gaan met een daling van de gasvraag, dan zou dat eigenlijk betekenen dat je iedere drie jaar weer in een nieuwe stikstoffabriek moet investeren om te zorgen dat de hele markt, Nederland, een deel van België, Duitsland en Frankrijk, voorzien kan worden. Daarmee was het een heel verstandig besluit om aan het buitenland te vragen of zij hun laagcalorischgasmarkt konden verlagen. Dat was voor die landen ook relatief eenvoudig, omdat zij al apparatuur hebben die zowel op laag- als hoogcalorisch gas kan branden. Dus het was voor hen een operatie die te doen was. Daarmee voorkwamen we in ieder geval voor een deel dat er structureel geïnvesteerd zou moeten worden in kwaliteitsconversie.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Kunt u in dit licht nog eens toelichten waarom die transitieperiode dan zo lang mogelijk moest zijn?

De heer **Hoever**:

De transitieperiode moest zo lang mogelijk zijn om nog wel ruimte te bieden voor het Groningse gas. Om vanuit de wettelijke taak te faciliteren dat het Gronings gas ook op de markt gebracht kan worden, moet er ook wel ruimte zijn voor die gasmarkt. Met andere woorden: als je ook voor Nederland een plan zou maken om heel snel van het laagcalorisch gas af te komen, dan had je in die tijd niet meer vooruitzichten kunnen hebben op Groningenproductie tot het eind van dat het veld, tot het helemaal leeggeproduceerd is. Dus vanuit de belangen van de productie van Gronings gas was een lange transitieperiode belangrijk.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De gekozen route in 2012 is om gefaseerd apparaten om te bouwen en om niet in te zetten op structurele kwaliteitsconversie. Tegelijkertijd zien we in een presentatie van dat jaar, in juli 2012, dat het ministerie geen nader onderzoek wenst naar de ombouw van apparaten. Hoe verklaart u die opstelling van Economische Zaken?

De heer **Hoervers**:

Ik denk dat die opstelling gekomen is, omdat al wel heel snel bleek dat als je in Nederland een vergelijkbare operatie zou willen doen als in het buitenland, dat heel ingewikkeld was. Het land was helemaal, in ieder geval voor huishoudens en kleine bedrijven, toegesneden op Gronings gas en die kwaliteit. Als je dan apparatuur zou willen vervangen, is dat een behoorlijke operatie, los van wet- en regelgeving die daar dan nog aan vooraf moet gaan. Die complexiteit, gecombineerd met dat de markt al behoorlijk hard omlaag zou gaan door die export in tien jaar af te bouwen, maakte het in die periode eigenlijk tot een weinig nuttige exercitie. Ik denk dat dat de achtergrond is geweest.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Een complete markt ombouwen, dat kan ik volgen. Maar als je dan eerst gaat kijken naar grootverbruikers, zoals later in de tijd ook is gedaan: is dat iets wat toen op tafel heeft gelegen?

De heer **Hoervers**:

Nee, dat heeft toen niet op tafel gelegen. Ik denk dat het met name niet op tafel heeft gelegen omdat de context nog was dat er een behoorlijke tijd met Groningen geproduceerd zou worden.

De **voorzitter**:

Dat langer doorgaan met de productie betekent natuurlijk ook dat je de waarde van het gas te gelde kunt maken.

De heer **Hoervers**:

Ja.

De **voorzitter**:

Dan stel je op lange termijn de gasbaten veilig. Tegelijkertijd roept dat wel de vraag op: wat was dan het langetermijnperspectief? Was dat dan ook voor Nederland een operatie waarin alle apparaten zouden moeten worden aangepast, of werd er op de lange termijn gedacht over toch wel grootschalige stikstofcapaciteit, zodat conversie mogelijk was?

De heer **Hoervers**:

Ik denk dat de gedachte was dat met de stikstofcapaciteit die er op dat moment was, je een heel eind zou kunnen komen voor de Nederlandse gasmarkt. Ondertussen was ook wel het perspectief ontstaan op

verduurzaming, dus minder gas in de huishoudens, hybride warmtepompen, elektrische warmtepompen. Er ontstond ook het beeld dat het verstandiger zou zijn om die stap naar verduurzaming in één keer te maken dan, zoals in het buitenland zou gebeuren, eerst van de laagcalorischgasketel naar de hoogcalorischgasketel en dan naar een warmtepomp. Ik denk dat dat perspectief alleen heeft kunnen bestaan omdat de gedachte was dat Groningen nog wel even vooruit kon.

De **voorzitter**:

Dus als ik u goed versta, dan werd een scenario waarin grootschalig gasapparaten in Nederland zouden moeten worden aangepast, niet verwacht, omdat de verduurzaming zou doorgaan, en er was eigenlijk voldoende stikstofcapaciteit om de overgebleven vraag te dekken.

De heer **Hoever**s:

Ja.

De **voorzitter**:

In augustus 2012 vindt dan de aardbeving plaats bij Huizinge. Staatstoezicht op de Mijnen komt later dat jaar met het advies om de gasproductie uit Groningen "zo snel mogelijk en zo veel als mogelijk en realistisch is, terug te brengen". Op 24 januari 2013 stuurt minister Kamp een brief aan de Tweede Kamer waarin hij aangeeft niet in te grijpen in de Groningenproductie. In verschillende voorbereidende nota's van ambtelijk EZ staat echter dat er bij GTS de capaciteit is om 20 miljard kubieke meter hoogcalorisch gas om te zetten in laagcalorisch gas door er stikstof aan toe te voegen. Kunt u dat bevestigen?

De heer **Hoever**s:

Ja, dat klopt.

De **voorzitter**:

En als het u gevraagd was op dat moment, in het najaar van 2012, had GTS in 2013 ongeveer 20 miljard kubieke meter hoogcalorisch gas kunnen omzetten naar een gas van Groninger kwaliteit?

De heer **Hoever**s:

Ja. Wij hebben installaties in Noord-Holland, waar we stikstof gebruiken die op het terrein van Hoogovens ontstaat en die naar ons mengsysteem wordt

getransporteerd, en wij hebben een installatie in Ommen die wij zelfstandig hebben, die lange tijd had stilgestaan, maar die weer aan had gekund.

De **voorzitter**:

Uit het openbare verhoor van de heer Dierikx hebben we mogen vernemen: "We wisten dat de maximale capaciteit technisch niet haalbaar was, omdat de installaties een beetje verstoofd en onvoldoende ingezet waren." Wat vindt u daarvan?

De heer **Hoervers**:

De installaties waren niet verstoofd. Ze hadden wel een tijd niet actief gedraaid, maar waren prima onderhouden. De inzetbaarheid is later wel aan de orde geweest op momenten dat je zeg maar maximaal zou gaan sturen. Toen zijn we aan de voorzichtige kant begonnen met 85% inzet. Maar toen was dat absoluut nog niet aan de orde. Het was als een auto die weliswaar lang niet gereden had, maar wel goed onderhouden op de oprit stond.

De **voorzitter**:

Dus u voorzag geen grote problemen als u gevraagd zou zijn om 20 miljard kuub conversie toe te passen?

De heer **Hoervers**:

Nee. Nee.

De **voorzitter**:

We lezen in een e-mailwisseling uit februari 2013 -- dus ongeveer een maand nadat dat besluit bekend is gemaakt om onderzoeken te doen en niet in te grijpen -- dat u pas nadat er vragen van journalisten zijn binnengekomen, contact heeft met ambtelijk EZ over de conversiecapaciteit. Klopt dat?

De heer **Hoervers**:

Ja, dat klopt.

De **voorzitter**:

Dus u bent daarvoor niet benaderd met de vraag of dat zou kunnen en u bent ook niet benaderd met vragen over hoe het staat met de leveringszekerheid op dat moment in de tijd?

De heer **Hoervers**:

Nee. Nee, wij zijn voor het eerst benaderd op het moment dat wij, zoals

bekend, onderzoek 7 zouden gaan uitvoeren als onderdeel van de verschillende onderzoeken die minister Kamp heeft uitgezet.

De **voorzitter**:

Hoe verrast was u eigenlijk door de brief en de stelling dat er uit oogpunt van onder andere leveringszekerheid niet werd ingegrepen in de productie?

De heer **Hoever**:

Nou, ja, ik denk: vanuit leveringszekerheid helemaal niet ingrijpen had niet aan de orde hoeven zijn. Ik denk dat algemeen bekend was dat er stikstofinstallaties waren die het nodige konden doen. Dat was ook bekend. Het was natuurlijk als onderdeel van de verschillende onderzoeken om af te wegen welke keuze er uiteindelijk gemaakt moest worden.

De **voorzitter**:

Was u wel bekend met dat er een SodM-advies aan zat te komen en dat er werd nagedacht over "hoe gaan we om met het gegeven van die zware beving" en ook kijken naar de productie?

De heer **Hoever**:

Ja. Het was voor ons duidelijk dat er met het verzoek naar die studie eigenlijk een hele ...

De **voorzitter**:

Maar dat was daarna. Ik vraag nog even naar het moment voordat het besluit publiek wordt, dus zeg maar in november, december 2013. Was u toen ook al bekend met het feit dat er gekeken werd naar de gevolgen van de Huizingebeving en nagedacht werd over: hoe gaan we hiermee om?

De heer **Hoever**:

Nee. Nee. Het eerste bericht hebben wij bij mijn weten rond februari 2013 gekregen.

De **voorzitter**:

Kijk, het gasgebouw is complex; dat hebben we geleerd. Maar de contacten met elkaar zijn best wel nauw. Nou staat Gasunie sinds de liberalisering natuurlijk op een bepaalde manier buiten het circuit van de Maatschap en GasTerra, maar het is ook niet zo dat u in het circuit van collega's daar iets over gehoord heeft in die periode?

De heer **Hoever**s:

Nee. Nee. Tegelijkertijd verbaast het mij ook niet -- dat is eerder hier ook aan bod gekomen --- dat er bijvoorbeeld bij GasTerra al prima inschattingen waren hoeveel er mogelijk was in de productie van Groningengas via de stikstofinstallaties.

De **voorzitter**:

Maar dat roept dan ook de vraag op, daar waar GTS de eerstaangewezen partij is om inzicht te bieden in de leveringszekerheid, waarom u niet benaderd bent, terwijl GasTerra wel met die vraag is benaderd, zo hebben we kunnen constateren, terwijl daar ook nog de complicatie zat van de REMIT-regels, omdat die partij op de markt opereerde en mogelijk in een spanningsveld terecht zou komen. Hoe kunt u dat verklaren?

De heer **Hoever**s:

Ik denk dat ik alleen maar kan verklaren dat het ministerie van Economische Zaken er destijds voor gekozen heeft om in één keer naar buiten te komen met de brief aan uw Kamer en de onderzoeken, en daarvóór de verschillende partijen die uiteindelijk die onderzoeken zijn gaan doen, uiteindelijk niet benaderd heeft.

De **voorzitter**:

Hoe was uw relatie, niet persoonlijk maar als instituut, met het ministerie? Hoe waren normaal de contacten tussen GTS en EZ?

De heer **Hoever**s:

Prima. U haalde net bijvoorbeeld de EDGaR-studie aan. Er zijn veel terreinen waarbij we contact hebben over de gasmarkt en ontwikkelingen op de gasmarkt.

De **voorzitter**:

Dus de relaties waren goed. Het ministerie wist dat dé autoriteit op het punt van leveringszekerheid GTS was.

De heer **Hoever**s:

Ja.

De **voorzitter**:

En toch bent u in die periode niet gevraagd om uw mening te geven, terwijl

men op dat moment aan het worstelen was met de vraag: moeten we ingrijpen, kan dat qua leveringszekerheid?

De heer **Hoervers**:

Ja.

De **voorzitter**:

En als ik u zeg "probeer dat te verklaren", dan verwijst u naar dat ze misschien partijen die de onderzoeken nog moesten gaan doen, niet wilden benaderen.

De heer **Hoervers**:

Ja, ik denk dat u dan toch niet aan het goede adres bent voor een verklaring daarvoor, want mij is destijds niets gevraagd.

De **voorzitter**:

Wat ook nog opvalt in de e-mailwisseling die dan ontstaat in februari naar aanleiding van vragen van die journalist, is dat er ook nog bewust niets via de e-mail over de conversiecapaciteit is uitgewisseld tussen u en Economische Zaken. Was het zo gevoelig dat het niet eens per mail mocht worden gedeeld onderling?

De heer **Hoervers**:

Ik denk dat wij in die tijd dachten "laten we maar voorzichtig zijn over de precieze getallen", omdat dat dan toch altijd weer een eigen leven gaat leiden. In de studie hebben wij volgens mij in de eerste variant gezegd: dat is in verschillende scenario's tussen de 19 en 23 miljard kuub. Het was een ruwe benadering. Het was niet zeker welke uitgangspunten daaraan ten grondslag lagen, dus dit was de manier om dat te doen.

De **voorzitter**:

Heeft u nog aangegeven dat u eigenlijk vond dat het onderzoek niet nodig was, in de zin dat u al dacht: in orde van grootte 20 miljard kuub moet kunnen? Die 20 miljard valt binnen de bandbreedte die u schetst als uitkomst van het onderzoek. Was die studie nou überhaupt echt nodig?

De heer **Hoervers**:

Ik denk dat die studie uiteindelijk nodig was om een goed beeld te krijgen over de precieze bandbreedte en marge en over de situatie naar de toekomst toe, natuurlijk niet om inzicht te geven of de gasproductie niet minimaal 10,

15 miljard kuub lager had kunnen zijn. Maar dat is natuurlijk ook bekend. We hebben leveringszekerheid gehad in de hele periode tot 2012, ook met veel lagere productieniveaus van Groningen. Dus als je een beetje ingevoerd bent in de gasmarkt, was dat beeld wel helder.

De **voorzitter**:

Dus die studie was niet heel erg nodig?

De heer **Hoever**:

Die studie heeft wel preciezere inzichten gegeven en die hebben we uiteindelijk ook verder kunnen verbeteren en aanscherpen, dus in die zin is die in ieder geval niet overbodig geweest, zou ik willen zeggen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Na de aardbeving in Huizinge doet GTS in 2013 in opdracht van de minister onderzoek nummer 7, een van die veertien onderzoeken. Dat is een onderzoek naar de mogelijkheden van kwaliteitsconversie. Uit dat onderzoek blijkt dat voor de minimale behoefte van gas uit Groningen een bandbreedte bestaat van 21 tot 35 miljard kuub. Tegelijkertijd noemt de minister in de begeleidende Kamerbrief een ondergrens van 30 miljard kuub. Hoe valt dat getal te rijmen met de bandbreedte die wordt aangegeven, van 21 tot 35?

De heer **Hoever**:

In ieder geval niet precies, maar die bandbreedte was in die zin ook wel opgeschreven als een uiterste. Dus als je scenario's hebt -- dat waren met name scenario's rond: welke kwaliteit gas gaat er naar onze mengstations, hoe koud is de winter? -- dan was een scenario waarbij je op 35 uitkwam het extreem van beide, dus de hoogste gaskwaliteit, waar dus heel veel stikstof bij moest, en een jaar waarin je een Elfstedentocht schaatst. Als je die bij elkaar optelt en in het model stopt, dan kom je op die 35 uit. Zo hadden we die bandbreedte samengesteld. Als dat allemaal niet tegelijkertijd optreedt, was 30 ook een cijfer. Dus het was voor ons niet iets waarvan wij dachten: nou, dat is een heel vreemd getal om dat zo te roepen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Oké. Die 30 valt natuurlijk binnen die bandbreedte. U zegt: 35 is een extreem scenario. 30 gaat aan de bovenkant daarvan zitten. Weet u hoe het ministerie er dan toe kwam om die 30 als ondergrens op te nemen en zo te benoemen in de Kamerbrief, omdat uw onderzoek een bredere bandbreedte schetste, met een ondergrens van 21?

De heer **Hoervers**:

Wij zijn bij die keuze niet betrokken.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Heeft u daar ooit nog navraag naar gedaan, van: hoe komen jullie nou aan die 30?

De heer **Hoervers**:

Niet dat ik mij kan herinneren.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

GTS heeft hem ook niet zelf aan het ministerie aangedragen, van "als je op 30 zit, dan zit je safe", om het maar even huiselijk te zeggen?

De heer **Hoervers**:

Nee. Nee.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In 2015 speelt die ondergrens uit het rapport van 2013 een belangrijke rol in de parlementaire discussie over gaswinning in Groningen. In de Kamerbrief van februari 2015, waarin het besluit voor een nieuw jaarlijks plafond wordt aangekondigd, spreekt de minister van 33 miljard kuub als ondergrens. Maar dat getal wordt niet genoemd in eerdergenoemd onderzoek van GTS. Waar kwam die 33 miljard kuub als ondergrens vandaan?

De heer **Hoervers**:

Volgens mij is in de eerste herziening van ons rapport de 35 als bovengrens naar 33 toe gegaan, dus vanuit dat perspectief zou ik hem heel goed kunnen rijmen. Dat was natuurlijk wel nog steeds uitgaande van de meest koude omstandigheden, dus een jaar zoals het gasjaar 1996, waarin je een Elfstedentocht hebt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Maar dus ook hier een extreme bovengrens, niet de ondergrens?

De heer **Hoervers**:

Nee, klopt. De beginvaststelling van plafonds voor de leveringszekerheid is destijds gebaseerd op het niveau waarbij je eigenlijk in alle omstandigheden de leveringszekerheid kunt garanderen, ook als het een extreem koud jaar wordt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ik onderstreep dat nog even. In de Kamerbrief wordt er gezegd: 33 miljard kuub als ondergrens. Maar u zegt: dat was de bovengrens in een extreem koude winter.

De heer **Hoever**:

Het was de ondergrens, want dat was een niveau waarbij je in ieder geval leveringszekerheid in alle omstandigheden kon garanderen. Maar voor de leveringszekerheid waren er ook, en dan zit het met name in de temperatuur, natuurlijk veel gunstiger omstandigheden denkbaar waarbij 33 miljard kuub de bovengrens is, namelijk het meest koude jaar en ook relatief ongunstige uitgangspunten in de gaskwaliteit.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe werd GTS betrokken bij het opstellen van die Kamerbrief?

De heer **Hoever**:

Relatief beperkt, maar wij kregen altijd wel, zo was het gebruik, passages te zien die over onze onderdelen van het advies gingen, zodat we in ieder geval konden controleren of dat strookte met ons advies.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

En heeft u hier akkoord op gegeven? Moet ik dat zo begrijpen?

De heer **Hoever**:

Dat was niet aan ons om akkoord op te geven, want wij keken daarnaar: is dit begrijpelijk, is het in lijn met ons advies? Het was uiteindelijk aan de minister om een niveau te kiezen dat past bij een koud jaar of andere uitgangspunten.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

En vond u dat wat was opgeschreven in de Kamerbrief in lijn met uw advies?

De heer **Hoever**:

In die zin dat het het niveau was waarbij je je in ieder geval eigenlijk, zal ik maar even simpel zeggen, geen zorgen hoefde te maken over leveringszekerheid. Dus als NAM per jaar 33 miljard kuub kon produceren, dan was daarmee de leveringszekerheid geborgd en hoefde je niets anders te regelen, behalve dat NAM dat dan vervolgens netjes over het jaar uitspreidt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien in e-mailconversaties uit die tijd dat GasTerra al meer dan 33 miljard kuub had verkocht voor 2015. In hoeverre speelde dat een rol bij het opnemen van die grens van 33 miljard kuub?

De heer **Hoever**:

Bij ons heeft dat geen enkele rol gespeeld, want wij keken naar het niveau dat de laagcalorischgasmarkt nodig had voor leveringszekerheid, dus dat was een gasvraag in Nederland bij een temperatuurscenario, in Duitsland, België en Frankrijk, en dat zou je kunnen bereiken door dat met Groningengas te beleveren en met hoogcalorisch gas dat bijgemengd wordt met stikstof. Dus als GasTerra dat al verkocht had, waar wij niet met hen over spraken, dan was dat te leveren door Gronings gas te gebruiken, maar ook door hoogcalorisch gas in te kopen en dat via onze mengstations naar de export te brengen. Dus wij hebben in die zin nooit te maken gehad met contractuele afwegingen in het bepalen van de leveringszekerheid. Wij keken naar de fysieke markt. De achterliggende apparatuur is afhankelijk van die laagcalorischgaskwaliteit en dat was ons uitgangspunt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Aan het begin van het verhoor gaf u al aan dat GTS scherp zicht heeft op wat GasTerra wil verkopen. Die 33, zat dat in de plannen waar jullie ook zicht op hadden?

De heer **Hoever**:

Ik denk dat dit eigenlijk het moment was waarop we veel minder contact hadden met GasTerra over de langetermijnplannen, ook omdat vóór 2012 die langetermijnplannen, gebaseerd op eigen inzichten in wat de Groningenproductie zou kunnen zijn en de kleine velden, tot een verkoopplan konden leiden, waarbij vanaf de 2013-periode eigenlijk ook andere beperkingen ten aanzien van aardbevingen een rol zouden kunnen gaan spelen. Vanaf dat moment hebben wij dus ook alleen maar gekeken: als wij ervan uitgaan dat onze stikstofinstallaties tot een behoorlijk zwaar niveau worden ingezet, hoeveel is additioneel dan nog nodig om die markt te beleveren? Dat additionele moest dan uit Groningen komen. Zo waren onze analyses.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Is het dan ergens toevallig dat die 33, die bij een zeer koude winter in ieder geval benodigd is om alles te kunnen doen en iedereen te beleveren wat

nodig is, overeenkomt met wat GasTerra al heeft toegezegd te verkopen voor 2015?

De heer **Hoervers**:

Ik weet in ieder geval dat we voor ons rapport met die bandbreedte waar 33 een leveringszekerheid garandeerde in een koud jaar, nooit contact hebben gehad over wat er contractueel bij GasTerra al was verkocht in een jaar of niet. Daar hebben wij nooit enige weet van gehad.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De partij bij wie deze twee gegevens eigenlijk bijeenkwamen, was het departement?

De heer **Hoervers**:

Ja, klopt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Het ministerie van Economische Zaken.

De heer **Hoervers**:

Ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

De ondergrens gaat uit van wat nodig is bij een zeer koude winter. Daar hadden we het al over. Hoe belangrijk vond GTS het om daarmee te rekenen?

De heer **Hoervers**:

Niet an sich, wel als uiterste, natuurlijk, maar wij hebben niet voor niets altijd beide kanten van de bandbreedte in beeld gehad. Ik denk dat het wel goed is om te beseffen dat in dezelfde tijd eigenlijk ... Want we hebben het nu vrij makkelijk over een bandbreedte met een minimale productie Groningen. Die kun je mooi vaststellen op basis van de graaddagenformule, dat iedere dag dat het weer kouder is en de verwarming aan moet, er dan extra uit Groningen geproduceerd mag worden. In die begintijden waren we ook heel veel bezig met vlakke productie. Vlakke productie betekende vanuit ons perspectief altijd een hoger productieniveau. Daarbij ontstonden dan weer hogere bandbreedtes tussen een warm en een koud jaar. Dus het is niet zo dat we in die tijd eigenlijk al heel erg met het perspectief bezig waren van minimaliseren gegeven de temperatuur, maar constant ook gesprekken

hadden over vlakke productie of het niet meer produceren uit bepaalde clusters bijvoorbeeld. Dus dat is wel een aanvullende complexiteit die daarbij in beeld werd gebracht.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Kunt u voor ons schetsen wat het verschil is tussen een koude en een zeer koude winter in miljard kuub die je nodig hebt?

De heer **Hoervers**:

In die tijd zaten de ondergrens en de bovengrens 10 miljard kuub uit elkaar, dus laten we er dan maar even van uitgaan dat dat ruim 5 miljard kuub is.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien het argument van die zeer koude winter wel in de uitleg van het ministerie, ook in de Kamerbrief, voor de hoogte van het productieplafond dat gekozen wordt. U geeft aan: voor ons was dat niet per se nodig; je moet er als uiterste rekening mee houden, maar je hebt die bandbreedte. Hoe moeten we dat nou beoordelen, dat als belangrijke reden werd aangegeven in Kamerbrieven dat je rekening moet houden met die zeer koude winter, terwijl de kans dat die zich zal voordoen klein is?

De heer **Hoervers**:

Ik denk vanuit het perspectief van leveringszekerheid gecombineerd met een vrij simpele systematiek die altijd gegolden heeft, namelijk een totaalbeperking op de Groningenproductie voor een periode van een jaar, bijvoorbeeld. Dat is hier ook al meerdere keren op tafel gekomen: het tienjaarsplafond van 425 miljard kuub. Dat was ook een 42,5 per jaar. Dus een jaarplafond, de eerste gedachte, was denk ik vanuit dat perspectief een redelijk automatisme. Dan was dit een plafond waarbij je je geen zorgen hoefde te maken over leveringszekerheid. Dus zo kan ik wel rijmen dat uiteindelijk op deze constructie uitgekomen is.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Drong het ministerie er ambtelijk op aan dat daarmee gerekend moest worden of kwam het vanuit GTS zelf dat jullie dit aankaartten?

De heer **Hoervers**:

Nee, wij hebben eigenlijk redelijk bewust en constant alle kanten van het spectrum in kaart willen brengen, dus zowel de onderkant als de bovenkant, zodat de minister daar in zijn afwegingen, ook op basis van adviezen en

rapporten van Staatstoezicht op de Mijnen, een keuze en een weging in zou kunnen maken.

De **voorzitter**:

Hoeveel stikstofconversie werd er op dat moment ingezet?

De heer **Hoever**:

Ik heb in ieder geval in mijn hoofd wat ik een belangrijk markeringspunt vind, dat wij in 2016 op een inzet van 50% zaten. Dus wij hebben in de aanscherping en het ervaring opdoen eigenlijk vrij lang moeten wachten -- als ik dezelfde analogie maar weer gebruik -- om te kijken hoe die auto het dan vervolgens gaat doen als hij gaat rijden. In 2016 werd 50% van onze stikstofcapaciteit ingezet.

De **voorzitter**:

En als ik het dan anders vraag: u brengt die scenario's in kaart en u heeft dat op een gegeven moment aangescherpt, waardoor 33 de bovengrens is in een koude winter, maar dat is niet met nog een additionele inzet op conversie, terwijl dat wel had gekund. Klopt dat?

De heer **Hoever**:

Ja. Ik denk dat het klopt, maar dan formuleer ik het eigenlijk op een andere manier. Op het moment dat je in de leveringszekerheid uitgaat van een relatief hoog Groningenvolume, omdat je ook de koude winter aan wil kunnen, betekent dat automatisch dat als je toestaat dat dat geproduceerd wordt en dat ook de jaardoelstelling wordt, dat wanneer de omstandigheden gunstiger zijn de inzet van de stikstof eigenlijk terugloopt. Want die 33 werd ook gezien als een volume dat was toegestaan en ook geproduceerd zou worden.

De **voorzitter**:

Die redenering begrijp ik. Het bespaart ook kosten natuurlijk, want ook het converteren kost geld. Maar het was ook denkbaar geweest om te blijven rekenen met een koude winter, maar dan met een wat lager productievolume dan 33 miljard kuub, als er extra was ingezet op conversiecapaciteit, die op dat moment wel beschikbaar was?

De heer **Hoever**:

Ja. Kijk, vanaf het moment dat de graaddagenformule is toegepast, is dat de systematiek die gevolgd is, waarbij de basisinzet gewoon laag begint en

uitgaat van een zo warm mogelijk jaar dat we in de afgelopen 30 jaar hebben gezien. Als het dan toch wat kouder is dan een warm jaar, wordt er toch iets meer productie toegestaan. Dan optimaliseer je op de stikstofinzet, waarbij ik ook nog wel belangrijk vind om aan te geven dat wij de kosten en de energiekosten die met die stikstofinzet gepaard gingen, gewoon netjes vergoed kregen in ons tarief. Dus er is voor ons nooit enige financiële incentive geweest om dat te minimaliseren.

De **voorzitter**:

Dat snap ik, maar er was dus ook een scenario denkbaar waarin je je geen zorgen hoefde te maken over de leveringszekerheid in een koude winter, maar je door wat meer conversiecapaciteit in te zetten op een lager productievolume was uitgekomen dan 33 miljard kuub dat jaar.

De heer **Hoever**s:

Ja. Als het dan geen koude winter was geweest, was je lager uitgekomen.

De **voorzitter**:

Dat vroeg ik niet. Als het toch een koude winter zou zijn en je had al besloten om meer stikstofcapaciteit in te zetten, had je ook minder Groningenvolume hoeven te produceren.

De heer **Hoever**s:

Die 33 miljard ging er eigenlijk van uit, als ik het simpel modelmatig stiler, dat we zeggen: goh, het wordt dan een behoorlijk koud jaar. In dat koude jaar staan onze stikstofinstallaties maximaal aan. Daarbovenop moet er nog Groningen geproduceerd worden. Dat zou dan als we een Elfstedentocht geschaatst zouden hebben in dat jaar wel 33 miljard zijn geweest.

De **voorzitter**:

In 2014 werkt GTS aan een investeringsvoorstel voor de bouw van een nieuwe stikstoffabriek. In het voorstel werkt u zowel de bouw van een grote als van een kleine installatie uit. De voorkeur ging destijds uit naar een kleine installatie. Waarom was een stikstofinstallatie nodig?

De heer **Hoever**s:

Die was nodig vanuit het perspectief, zoals ik net schetste, waar we toen in zaten, namelijk dat er nog een behoorlijke tijd een Groningenproductie zou zijn op een aanzienlijk niveau. Daardoor zou de Groningenproductie op een gegeven moment relatief hard teruglopen en zou de buitenlandse

marktombouw dat tempo niet zou kunnen volgen. Met name in perioden van veel vraag, dus in capaciteitstermen, zou er eigenlijk te weinig Groningenproductie beschikbaar zou zijn, waardoor er aanvullende stikstofcapaciteit nodig zou zijn.

De **voorzitter**:

Welke aanname hanteerde u toen voor het productieniveau van het Groningenveld voor de jaren die nog zouden volgen?

De heer **Hoever**s:

In die tijd was dat nog het hoge niveau van 40 miljard in de eerste jaren. In latere advisering over de nut en noodzaak van de stikstoffabriek hebben wij verschillende scenario's gebruikt en gehoopt om wat sturing te krijgen van het ministerie van Economische Zaken waar zij uiteindelijk met de Groningenproductie op koersten. Omdat we die uiteindelijk niet kregen, hebben we dat eigenlijk omgekeerd. We zeiden: goh, als de Groningenproductie onder de 24 miljard kuub komt, dan gaat de stikstoffabriek een bijdrage leveren; daarboven niet. Het perspectief in 2014 was eigenlijk nog het perspectief van de periode daarvoor.

De **voorzitter**:

Helder. Uiteindelijk ging uw voorkeur uit naar een kleine installatie in plaats van een grote. Hoe kwam u tot die keuze?

De heer **Hoever**s:

Die keuze was ingegeven door de scenario's en de gegevens die wij hadden van, zoals ik het net schetste, het terugvallen van de productie van Groningen op iets langere termijn. Dat was daarmee eigenlijk het strikt noodzakelijke om te doen vanuit onze taak van kwaliteitsconversie. Daarbij hebben wij uiteindelijk gevraagd: goh, wij kunnen ons voorstellen dat vanuit het perspectief van de Groningenproductie en die verder willen terugbrengen, een grotere installatie gewenst is en misschien meer armslag. Daarom hebben wij uiteindelijk de keuze voorgelegd om van die kleinere capaciteit van 120 uit te gaan, maar aan het ministerie de keuze gelaten om die ook groter te maken naar 180, omdat dat meer ruimte zou geven naar de toekomst. Die keuze is toen in 2014 uiteindelijk gemaakt.

De **voorzitter**:

Hoe reageerden de aandeelhouders van de NAM, Shell en ExxonMobil op uw voorstellen?

De heer **Hoever**:

Ik heb ze daar niet direct over gesproken, dus ik weet niet aan welke reactie u refereert.

De **voorzitter**:

Ze hebben zich niet met u verstaan daarover?

De heer **Hoever**:

Nee, nee.

De **voorzitter**:

Als zij een reactie hebben, is dat met het ministerie gedeeld?

De heer **Hoever**:

Ja, ja, ja.

De **voorzitter**:

Eind 2015 noemt het ministerie van Economische Zaken de bouw van een stikstoffabriek expliciet in de strategie om de aardgaswinning sneller af te bouwen. Wat had u in de periode 2014-2016 nog kunnen doen om de bouw van een stikstoffabriek te versnellen?

De heer **Hoever**:

Het enige wat wij hadden kunnen doen, is direct het besluit nemen om de stikstoffabriek te bouwen.

De **voorzitter**:

Hoeveel tijd zou het dan gekost hebben om die te bouwen?

De heer **Hoever**:

Vanuit het begin, voordat er enige plannen waren en voorbereiding zou zijn gedaan, was over het algemeen het idee dat de doorlooptijd zo'n vijf jaar zou zijn. Heel ruw gezegd, zou dat een jaar voorbereiding, twee jaar vergunning en twee jaar bouwen zijn.

De **voorzitter**:

Had dat nog steller gekund dan vijf jaar, bijvoorbeeld door een beroep te doen op de Crisis- en herstelwet of iets anders?

De heer **Hoever**:

Misschien wel enigszins, maar dat was nog niet een tijd waarin we een

ontwerp hadden en dat soort dingen. Dan moet u misschien denken dat als je met stoom en kokend water iets doet, het misschien een jaar sneller zou kunnen, maar niet heel veel meer.

De voorzitter:

In juni 2016 concludeert GTS in een analyse over de capaciteits- en volumevraag in de toekomst dat een stikstoffabriek toch niet nodig is. Waarom was een stikstoffabriek volgens u op dat moment niet meer nodig?

De heer Hoevers:

Zoals ik net aangaf, was het eerste beeld dat de Groningenproductie nog op een behoorlijk niveau zou blijven en het veld dan snel aan druk zou verliezen. Ondertussen was de Groningenproductie verlaagd. U gaf net al aan: het niveau van 30 miljard kuub. Dat was dus een stuk lager. Daarmee werd dat profiel naar de toekomst toe een heel ander profiel. Vanuit onze traditionele aanpak, naar de toekomst kijkend met de capaciteitsinputs en -outputs die wij kenden, was die fabriek niet meer nodig als bepaalde gasopslagen wel gegarandeerd in stand zouden blijven. Daarnaast wisten wij natuurlijk heel goed dat er ook een ander perspectief was op dit vraagstuk, namelijk: hoe ver wil je omlaag met Groningen? Wij konden daar, omdat we daar geen guidance over hadden, alleen maar zeggen wanneer een stikstoffabriek toegevoegde waarde had. In die zin is dat dus eigenlijk ook een vrij compacte analyse geweest in die brief. Die eerste analyse is veel langer. We hebben daarmee de keuze willen laten om het alsnog te besluiten. Immers, er was in 2014 gezegd: ga maar uit van een grote installatie.

De voorzitter:

Maar als ik even terugga naar wat u daarstraks zei, om even goed te begrijpen wat u zegt: het productieniveau was toen al verlaagd; u ging ervan uit dat als het zo rond de 30 bcm blijft, of in ieder geval boven de 24 bcm, een stikstofinstallatie eigenlijk niet nodig is, tenzij je politiek beslist om de productie verder te verlagen en onder de 24 bcm komt, want dan heb je 'm wel nodig.

De heer Hoevers:

Ja, ja.

De voorzitter:

We zien ook in de stukken dat een van de zorgen is dat als je zo'n

stikstoffabriek bouwt, de toezichthouder ook in beeld is, omdat de kosten van de installatie neerslaan in de tarieven die aan consumenten worden doorberekend. In hoeverre speelde die zorg een rol?

De heer **Hoervers**:

Die zorg speelde op dat moment in ons voorstel om wel of niet te bouwen eigenlijk nog geen rol. Wij wisten uiteindelijk dat dit aspect wel iets is wat goed geregeld zou moeten worden. We zijn er verderop in het traject ook wel op uitgekomen dat daar afspraken over zijn gemaakt. Ons was ook heel helder dat als het politiek besluit zou zijn om een stikstoffabriek te bouwen, daar dan ook een kader omheen zou komen waarbij wij dat netjes terug zouden kunnen verdienen met een bescheiden rendement.

De **voorzitter**:

Dus in de keuze in de eerste studie tussen een grote en een kleine installatie, maar ook in het advies daarna, speelde het issue van de kosten voor u geen rol?

De heer **Hoervers**:

In zoverre dat als het helemaal geen rol zou spelen, je ook niet zou hoeven te adviseren om juist die kleinere installatie te gaan doen. Dus het is natuurlijk wel zo dat wij vanuit het perspectief van onze wettelijke taak de noodzakelijke investering willen doen, maar niet een onnodig grote investering. Die twee kan ik anders niet met elkaar rijmen, want wij wilden ook een installatie van 120.000 bouwen vanuit het perspectief dat dat nodig zou zijn. Tegelijkertijd, als het groter zou moeten zijn vanwege het perspectief op veiligheid, zou dat prima kunnen.

De **voorzitter**:

Denkt u dat het voor het ministerie duidelijk was dat als zij een verdere productieverlaging zouden willen, onder de 24 bcm, ze die installatie wel degelijk nodig hadden? Was dat voor hen duidelijk?

De heer **Hoervers**:

Volgens mij was dat voor hen glashelder, want wij hebben toen eerst vrij lang gesprekken gehad over: geef ons scenario's waar u mogelijk met Groningen heen wil, want dan kunnen wij bekijken of een stikstoffabriek nuttig en noodzakelijk is vanuit dat perspectief en hoeveel die dan bijdraagt. Die gesprekken liepen stuk, omdat het ministerie zei, wat ik me wel kan voorstellen: wij willen ons niet nu al vastpinnen op toekomstscenario's ten

aanzien van Groningen. Daar spelen meerdere aspecten een rol. Toen hebben wij om de voortgang te bereiken het maar simpel omgekeerd, zoals ik net zei: als het productieniveau boven de 22 tot 24 miljard kuub blijft, dan is het bouwen van de stikstofinstallatie niet nuttig, want dan wordt daar geen kuub Gronings gas in gemaakt. Pas als je naar lagere niveaus gaat, heeft die een bijdrage. In een tabel van onze brief hebben we dat weergegeven. Als je onze brief tot het einde hebt uitgelezen, is het helemaal helder.

De **voorzitter**:

Maar u heeft daar geen specifieke vragen over gekregen nadat die brief was verstuurd?

De heer **Hoever**:

Kijk, ik denk dat wij alles wat in die brief staat wel intensief met het ministerie hebben besproken. Dus er was volgens mij geen reden meer, als je het er zo intensief over hebt gehad, om na die brief nog eens een keer gesprekken te hebben.

De **voorzitter**:

Wie heeft uiteindelijk besloten om in dat jaar geen opdracht tot de bouw van een stikstoffabriek te verstrekken?

De heer **Hoever**:

Direct wij natuurlijk, want wij vanuit GTS zouden de opdrachtgever zijn geweest, maar natuurlijk wel op basis van nut en noodzaak die door de minister zou zijn bepaald.

De **voorzitter**:

Welke instructie of boodschap kreeg u vanuit het ministerie daarop?

De heer **Hoever**:

Wij kregen de boodschap dat de bouw van de stikstoffabriek niet noodzakelijk was.

De **voorzitter**:

Wat vond u er op dat moment van?

De heer **Hoever**:

Ik kon dat op dat moment wel goed rijmen, omdat, zoals ik net aangaf, in het jaar 2016 onze bestaande fabrieken voor 50% werden ingezet en omdat er op dat moment ook nog een productie werd toegestaan die boven dat

niveau van 22-24 lag. Ook daarna, in het regeerakkoord en in 2017 toen wij een herziening op dit advies hebben gedaan, was dat nog steeds aan de orde.

De **voorzitter**:

Dus het ministerie gaf aan: het is niet nodig. U hebt een formele bevoegdheid om een opdracht te verstrekken. U heeft dat vervolgens niet gedaan. Had u, gelet op het feit dat er al meerdere keuzes waren gemaakt over de productie en er geen zekerheid was over de jaarlijkse productie daarna, zelfstandig ook tot de keuze kunnen komen om toch te willen starten met de bouw van de stikstofinstallatie?

De heer **Hoever**:

Ja, dat zou ik dan wel gezien hebben als een hele, hele ruime taakopvatting van onze wettelijke taak, omdat eigenlijk later aan onze wettelijke taak is toegevoegd om kwaliteitsconversie te doen om de Groningenproductie te minimaliseren. Dat was toen niet aan de orde. Onze besluiten nemen wij op basis van nut en noodzaak en dat een project bijvoorbeeld de rijkscoördinatieregeling volgt. Daar ligt voor dergelijke zaken wel degelijk, terecht denk ik, de regie bij het ministerie van Economische Zaken.

De **voorzitter**:

Heeft u het zelf overwogen?

De heer **Hoever**:

Nee, niet meer nadat we door dat traject waren gegaan, waarbij we uiteindelijk het besluit bij de minister van Economische Zaken hebben neergelegd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In november 2015 stelt de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State dat het instemmingsbesluit van het ministerie van Economische Zaken ten onrechte uitgaat van een koud jaar en vernietigt het besluit. De Raad stelt dat Economische Zaken uit moet gaan van een gemiddeld jaar, en stelt een maximum van 27 miljard kuub voor. Wat veranderde er in de rol van GTS na deze uitspraak van de Raad van State?

De heer **Hoever**:

In onze rol eigenlijk niets, omdat wij met ons systeem van transport en kwaliteitsconversie beleving en aanpassing van kwaliteit mogelijk maakten.

Het is aan GasTerra om daar sturing aan te geven door minder Groningen te produceren of minder Groningen te produceren als er relatief warme dagen zijn. Dan gaat automatisch onze stikstofinstallatie harder aan het werk omdat wij meer hoogcalorisch gas binnenkrijgen om te markt te beleveren. Dat is eigenlijk een automatisme waar bij GasTerra en NAM het gasgebouw aan het stuur zit om dat vanuit Groningenproductie te realiseren.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

En ten aanzien van het ministerie, de rol van GTS richting het ministerie bij nieuwe besluiten over de gaswinning?

De heer **Hoever**:

Ik denk dat daar onze rol, eigenlijk startend in onderzoek 7 in 2013, steeds serieuzer is en meer geformaliseerd, tot het moment in 2018 waarop in de Gaswet is vastgelegd dat wij hierover jaarlijks moeten adviseren en welke voorwaarden daarbij een rol spelen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In 2013 wordt GTS actief gevraagd, onderzoek nummer 7. In 2018 verandert de wet. Ik ben even op zoek naar hoe GTS in de tussentijd die advisering over leveringszekerheid richting het ministerie vormgeeft.

De heer **Hoever**:

Bijvoorbeeld op een gegeven moment in de herziening van ons onderzoek uit 2013, waaruit enige aanscherping komt. Onder andere door het systeem van de graaddagenvergelijking te ontwikkelen en uit te werken, waarmee je naar een systeem toe kan waarmee je alleen Groningenproductie toestaat als daar vanuit temperatuur de noodzaak voor is. In de fase waarop installaties harder aan het werk moeten, goed aanscherpen welke mogelijkheden er nog meer zijn. De systematiek werkt, zoals ik net al toelichtte, zo dat als aan GasTerra een bepaald volume wordt toegestaan, dat uiteindelijk ook gerealiseerd wordt. Het was dus onze uitdaging om daar iedere keer de lat hoger te leggen en daar eigenlijk het gasgebouw overheen te laten springen en zo te zorgen dat onze stikstofinstallatie steeds harder aan het werk moest.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe zou u de wijze waarop GTS betrokken was bij de gaswinningsbesluiten voor deze uitspraak van de Raad van State willen kwalificeren in het jaar 2015, in november?

De heer **Hoever**:

Als adviseur, expert voor het ministerie van Economische Zaken. In dat soort tijden werd denk ik toch wel evenveel belang gehecht aan onze advisering voor de periode die u noemt als daarna. Dus ook al is de achtergrond misschien wel gewijzigd in een wettelijke verantwoordelijkheid vanaf 2018, heb ik vanaf het begin altijd al wel die verantwoordelijkheid zo gevoeld die op onze schouders lag. Ik heb niet gevoeld dat dat met die wetwijziging ineens heel anders werd.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wij krijgen de indruk dat er na deze uitspraak van de Raad van State toch wel iets verandert, namelijk dat GTS rapportages gaat opstellen over leveringszekerheid. Het benodigde minimum voor een gemiddeld jaar gaat eerst terug naar 24 miljard kuub en een jaar later naar 21 miljard kuub. Hoe verklaart u die snelle afname?

De heer **Hoever**:

Die snelle afname is met name te verklaren door deels recente marktinzichten, en daarmee een verlaging van de vraag, en is aan de andere kant voor een heel groot deel te verklaren door de ervaring die wij opdeden, door hoe goed wij in staat waren om eigenlijk de slechtste kwaliteit gas naar de mengstations te sturen en daarmee de mate van inzet van die installaties te optimaliseren. Het werkte zo dat in de basis onze installaties het produceerden en Groningen de rest. Je krijgt dus dat variaties in de hele markt uiteindelijk alleen maar terugslaan op het Groningendeel. Daarom waren die uitslagen eigenlijk vrij groot en ging het er met stappen van 3 miljard af. Het was uitdrukkelijk ook onze bedoeling om de meest recente ervaring daarin mee te nemen en te kijken in hoeverre je omlaag kon. We hebben natuurlijk ook weleens de vraag gekregen: goh, waarom zijn deze cijfers nu weer anders? Daar heb ik toch iedere keer van moeten zeggen: dat is omdat we ervaring hebben opgedaan en het voelt goed om die nieuwe cijfers te gebruiken. Er is altijd wel enige spanning, van: goh, moet je met nieuwe cijfers komen? We hebben ook weleens het verwijt gekregen van de "cijfertombola". De doelstelling is altijd geweest om als het lager kan, ook lager te gaan. Dat is dan uiteindelijk ook gelukt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dat is gelukt. De heer Van der Meijden van het Staatstoezicht op de Mijnen verklaarde dat hij het leveringszekerheidsniveau vaak een zwarte doos, een black box, vond. Vooral de snelle afname van het leveringszekerheidsniveau

in 2016 en 2017 vond hij ondoorzichtig. In hoeverre kunt u zich vinden in de kwalificatie dat het een black box was?

De heer **Hoervers**:

Kijk, het is natuurlijk geen gangbare materie, leveringszekerheid en analyse van de gasmarkt en het opereren van installaties. Dat is voor ons altijd de reden geweest om naast de rapporten die wij schrijven, die wel heel uitgebreid zijn, maar misschien soms ook wat moeilijk te begrijpen, ook presentaties te geven aan betrokkenen. Zo is bij ons de praktijk ontstaan om ook in de regio toelichting te geven. Ik ben zelf in die tijd een aantal keer bij het Staatstoezicht op de Mijnen geweest. Ik heb met medewerkers van de heer Van der Meijden gesproken en toelichting gegeven op de werking van onze analyse op leveringszekerheid. Dus als hij het een zwarte doos noemt, is het in ieder geval wel een zwarte doos die een aantal keer mee is genomen naar zijn instantie, waarbij zijn medewerkers alle vragen hebben kunnen stellen en wij die hebben kunnen beantwoorden.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe vaak kwam dat voor en wanneer bent u daar geweest?

De heer **Hoervers**:

Ik weet niet meer precies wanneer ik daar geweest ben, maar ik weet zeker dat ik daar twee, drie keer geweest ben. Met name vanuit ons perspectief was het van belang om inzicht te geven in hoe het tot stand kwam en om, omdat er de begintijd ook nog wel geworsteld werd met "wat is nou een vlakke productie?", duidelijk te maken wat wij onder een vlakke productie verstonen, bijvoorbeeld. Dat zijn toch de raakvlakken waar de leveringszekerheid, de markt en de ondergrond een relatie hebben. Dus juist op die punten vond ik het belangrijk om wel contact te hebben.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Kwam het initiatief voor dat contact vanuit GTS of kwam de vraag van SodM?

De heer **Hoervers**:

Nee, dat was op ons initiatief. Ik begreep dat de heer Van der Meijden eigenlijk twee dingen zegt. Hij zegt aan de ene kant: ik vond het een black box. Aan de andere kant zegt hij: ik wilde er ook eigenlijk ook niets van weten, want dan zou het me misschien beïnvloeden. Die laatste houding heb ik aan de kant van SodM wel erg gezien. Dat mag ook en daar kan ik me wat

bij voorstellen, dat je dat niet wil vermengen en wil zeggen: wij hebben onze rol en GTS heeft een rol.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe zag u dat, deze indruk?

De heer **Hoever**:

Wij zijn gewend om vanuit maximale transparantie te werken en zeker op dit vraagstuk zagen wij dat dat enorm belangrijk was. Tegelijkertijd moeten we erkennen dat er raakvlakken zijn met anderen en dan is het wel goed om inzicht te geven in wat je doet en hoe je tot resultaten komt. Als je niet op elkaars stoel gaat zitten, vond ik het prima om inzichten uit te wisselen. Wij hebben zelf eigenlijk nooit geprobeerd om iets van de ondergrond te begrijpen. We zeiden: dat is van SodM en wij hebben verstand van de gasmarkt en leveringszekerheid.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Alle drie de keren heeft GTS het initiatief genomen om richting SodM te gaan?

De heer **Hoever**:

Ja, bij mijn weten wel.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Was dat naar aanleiding van bepaalde adviezen? Wat was dan de context om die momenten heen dat u dacht: nou, het is nu toch wel goed om daar naartoe te gaan?

De heer **Hoever**:

Bijvoorbeeld wat ik net noemde: je weet dat je weer in een adviestraject gaat, dus om te weten wat de ander in zijn analyses aan het doen is. Meestal was dat denk ik in de voorfase van een nieuwe adviesronde. Het gebeurde op een gegeven moment ook zo snel op elkaar dat ik het ook niet precies meer weet. Dat zal in elk geval mijn inzet zijn geweest.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U zegt: wij hebben altijd transparant willen zijn over het vraagstuk rondom leveringszekerheid. We zien dat juist in deze jaren, eigenlijk vanaf het begin, vanaf 2013, leveringszekerheid en veiligheid wel vaak tegenover elkaar worden gezet: dat het vanuit het oogpunt van veiligheid wenselijk zou zijn

om zo snel mogelijk zo veel als mogelijk en realistisch naar beneden te gaan, maar dat het oogpunt van leveringszekerheid vraagt om de productie op een bepaald niveau of een hoger niveau te houden. Dat zijn discussies die in de Kamer een rol spelen en die in Kamerbrieven een plek krijgen. Vindt u dat GTS voldoende transparant is geweest en proactief is geweest om te laten zien waar die cijfers rondom leveringszekerheid daadwerkelijk zaten?

De heer **Hoervers**:

Ja, ik denk dat wij, zoals ik net al zei, geprobeerd hebben om toch maximale transparantie te betrachten.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoe dan?

De heer **Hoervers**:

Door meerdere keren in de Tweede Kamer toelichting te geven, door in de regio toelichting te geven en door consultatie van onze plannen. Dus wat mij betreft heeft dat echt wel een hoge mate van transparantie. Dat betekent natuurlijk niet ... Wat altijd echt wel een vervelende is geweest, is dat je dat alleen maar kon doen door zeg maar die onderkant inzichtelijk te maken. Als een bedrijf dat in Groningen het hoofdkantoor heeft, zou je misschien liever vanuit het andere perspectief gaan, want vanuit leveringszekerheid was er toch altijd een noodzaak om nog Gronings gas te produceren. Het is ons wel behoorlijk goed gelukt om dat zo snel mogelijk omlaag te brengen, maar dat is natuurlijk altijd wel een vervelende. Ik had het net over de tijd dat het dan misschien nog de goede kant opging, maar bijvoorbeeld vorig jaar december was er ook een moment waarop we zeiden: nu zien we toch tegenvallers en moet misschien de productie omhoog. Dat zijn niet de fijnste momenten voor ons, voor ons als bedrijf in Groningen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U heeft een paar momenten aangewezen waarop u met het SodM in contact treedt, om daar in ieder geval uitleg te geven over die leveringszekerheid. Zijn er ook momenten waarop GTS proactief richting het ministerie is gegaan om duidelijk te maken wat er nodig was of dat het juist minder kon dan wat u misschien naar buiten zag komen?

De heer **Hoervers**:

Ik denk dat daar een verschil is tussen de verschillende fasen. In de beginfase is er, zoals u het beeld denk ik terecht schetst, een tijd dat we

weten dat er veel meer ruimte is om de Groningenproductie te verlagen, maar die ruimte niet gebruikt wordt. Tot 2016 kennen wij een relatief bescheiden benutting van onze stikstofinstallaties. Op het moment dat wij die ervaring opdoen, brengen wij onder de aandacht dat de inzet van 85% waar eerder van uit is gegaan ook wel uiteindelijk via 92% naar 100% kan gaan. Dat brengen wij onder de aandacht en ik denk terecht, want wij zien in ons systeem dat wij goed in staat zijn om die gaskwaliteit te sturen en daarmee ook een optimalisatie te realiseren. Hetzelfde in 2018 natuurlijk, na de aardbeving bij Zeerijp. Dan krijg je natuurlijk niet eens de tijd proactief te zijn, want toen was al direct duidelijk waar dat heen moest. Toen hebben wij alles uit de kast getrokken om zo veel mogelijk te verzinnen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

We zien in interne e-mails op het ministerie dat daar op een gegeven moment wel een zorg naar boven komt dat vanuit GTS meer mogelijkheden om naar beneden te gaan met de productie naar voren worden gebracht, maar dat die niet proactief onder de aandacht van het ministerie worden gebracht. Herkent u dat?

De heer **Hoervers**:

Nee, dat herken ik niet.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

In de periode begin 2018 speelt dit.

De heer **Hoervers**:

Nee, nee. Dat is volgens mij juist een periode -- dan heeft u het denk ik over de periode na Zeerijp -- waarvan ik mij nog kan herinneren dat wij op een gegeven moment op het ministerie zaten met een presentatie van een set van maatregelen en wij de enigen waren die daar met sheets naar binnen liepen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Met sheets? Wat stond daarop?

De heer **Hoervers**:

Daarmee bedoel ik dat wij de enigen waren die presenteerden wat er zou kunnen. Dan was misschien het verwachtingsniveau ten aanzien van ons enorm hoog en van de rest in de zaal niet. Ik kan me daar vrij weinig bij voorstellen. Het is wel zo dat we bijvoorbeeld eerst wel wisten dat we wat

extra stikstof konden inkopen voor ons mengstation in de Wieringermeer, maar niet precies hoeveel. Daardoor is er gedurende het jaar uiteindelijk wel meer mogelijk gebleken. Plus dat je, als je die capaciteit uitbreidt en je ook bedenkt dat de gasopslagen die eerst uit Groningen gevuld worden, via ons systeem gevuld kunnen worden en dat binnen het gasgebouw wordt geregeld, grote klappen kunt maken. Met de uitbreiding die we op Wieringermeer hebben gerealiseerd, hebben we toch eigenlijk een halve stikstoffabriek Zuidbroek neergezet. Die extra capaciteit zijn we vervolgens gaan optimaliseren door op de plekken waar puur Gronings gas geleverd moest worden, bijvoorbeeld in de export naar Duitsland, ook die stukken aan ons systeem te koppelen. Daardoor kon het op een gegeven moment zo snel omlaag, maar dat was wel een set maatregelen die al in onze lijst stonden, maar waar we vervolgens het maximale van hebben gemaakt. In het voorbeeld van Wieringermeer: wij hebben tegen de partij die de stikstof levert gezegd: ga die compressor maar alvast bestellen in Duitsland, wij betalen de rekening. Dat project was na ruim anderhalf jaar klaar.

De **voorzitter**:

U zei iets eerder in antwoord op mevrouw Van der Graaf dat de reeks van nieuwe inzichten tot nieuwe cijfers leidde en ook heel specifiek dat u het verwijt hebt gekregen van een cijfertombola. Wie maakte dat verwijt?

De heer **Hoervers**:

Dat is volgens mij toen in de markt wel geroepen en ik kan ook niet helemaal uitsluiten dat een van uw collega's dat een keer geroepen heeft, maar ik weet niet meer precies waar het vandaan kwam. Maar ik probeer daarmee ook aan te geven dat het voor ons zeg maar ... Wij probeerden daar iedere keer het maximale uit te halen, gegeven die ervaring. Nou, ja ...

De **voorzitter**:

Maar specifiek de afzender staat u niet meer voor de geest?

De heer **Hoervers**:

Nee. Nee. Nee, en dat vind ik ook niet zo belangrijk.

De **voorzitter**:

Oké. We zijn al ruim vijf kwartier bezig. Ik stel voor dat we even schorsen. Ik verzoek de griffier om u en uw steunverlener even naar buiten te geleiden. We gaan schorsen tot 14.05 uur.

De vergadering wordt van 13.50 uur tot 14.05 uur geschorst.

De **voorzitter**:

We gaan weer verder. Ik wilde nog even terugkomen op wat we voor de pauze bespraken, daar waar u heeft uitgelegd dat u twee of drie keer bij het SodM bent geweest en onder andere hebt gesproken over vlakke winning. Ik vroeg mij even af wat u onder vlakke winning verstaat.

De heer **Hoever**:

Wij hebben in onze analyse uitgelegd wat wij onder vlakke winning verstaan. Wij zijn in onze analyse uitgegaan van een maandgemiddelde winning. Dat was ons uitgangspunt over vlakke, omdat wij dachten: misschien is dat een gradatie van vlakheid die volstaat. Maar we hebben daar verder ook nooit een indicatie van gekregen dat het een andere parameter zou moeten zijn of anders zou moeten zijn, dus dat hebben wij gehanteerd. Verder is ook nog vlakke winning rond de Loppersumclusters opgekomen, maar het was van ons uit eigenlijk meer helder maken hoe wij vlakke winning begrepen, zodat ook iemand anders had kunnen zeggen: dat heb je niet goed, het moet geen piek per dag zijn of per ... Dat was voor ons bijvoorbeeld een reden.

De **voorzitter**:

Is in de gesprekken die u bij het SodM had, vanuit de zijde van het SodM nog iets gezegd over wat zij dan verstonden onder vlakke winning?

De heer **Hoever**:

Nee.

De **voorzitter**:

Dus zij hebben gewoon u aangehoord: dit is uw interpretatie. Zowel bij het SodM als bij het ministerie werd dat verder aangenomen.

De heer **Hoever**:

Ja. Ja.

De **voorzitter**:

In februari 2018 -- daar hadden we het ook al even over -- na de aardbeving in Zeerijp, adviseert Staatstoezicht op de Mijnen om de gaswinning zo snel mogelijk terug te brengen naar 12 miljard kubieke meter gas per jaar vanwege de veiligheid van de Groningers. Dit is ver onder het productieniveau dat GTS op dat moment nodig acht voor de

leveringszekerheid, want dat zit in een bandbreedte tussen 14 en 27 miljard kuub. In hoeverre had u dit advies van Staatstoezicht verwacht na deze beving?

De heer **Hoever**:

Ik had daar eigenlijk geen verwachting over. Nee.

De **voorzitter**:

Toen dat advies bekend werd, welke acties ondernam u toen?

De heer **Hoever**:

Toen zij wij gaan kijken met welke maatregelen je uiteindelijk wel zo snel mogelijk naar 12 zou kunnen gaan en uiteindelijk naar 0. De betreffende presentatie die ik net aanhaalde, had volgens mij ook die titel, zo snel mogelijk onder 12 en vervolgens naar 0.

De **voorzitter**:

Oké, dus u had op beide elementen ook maatregelen voorgesteld voor de korte termijn om naar 12 te gaan en voor de lange termijn om naar 0 te gaan.

De heer **Hoever**:

Ja.

De **voorzitter**:

Hoe lang was die lange termijn?

De heer **Hoever**:

Voor ons was eigenlijk die termijn zo snel mogelijk.

De **voorzitter**:

Naar nul ook zo snel mogelijk?

De heer **Hoever**:

Ja.

De **voorzitter**:

Waarom was dat opeens ook voor u zo snel mogelijk naar nul?

De heer **Hoever**:

Omdat daar volgens mij heel duidelijk uit kwam dat uiteindelijk nul het

---

gewenste niveau was. Dan moet je ook proberen om dat uiteindelijk te realiseren.

De **voorzitter**:

Want u verstond zo eigenlijk ook het advies van het SodM? Zo snel mogelijk naar 12, maar eigenlijk moeten we naar 0.

De heer **Hoever**:

Precies, ja.

De **voorzitter**:

Dat het kabinet daartoe dan besluit in maart, was voor u geen verrassing?

De heer **Hoever**:

Nee, dat was vervolgens op basis van de gesprekken geen verrassing. Nee.

De **voorzitter**:

Mag ik dan ook zeggen dat u eigenlijk van tevoren ook al wist dat ze op die nul uit zouden komen?

De heer **Hoever**:

Dan moet u mij even helpen. Wie bedoelt u met "ze" die op nul zouden uitkomen?

De **voorzitter**:

Ja, sorry, dat was niet specifiek genoeg, maar ik bedoel inderdaad dat u bent geïnformeerd, voorafgaand aan het publiek worden van het nulbesluit, dat de minister had besloten in overleg met de ministerraad om die stap te zetten.

De heer **Hoever**:

Zo precies denk ik ... Ik denk dat wij meer op dat moment voelden aankomen dat heel helder was dat het wel nul zou zijn, en dat we met dat perspectief maar zijn gaan werken. Want een ander perspectief zou het eenvoudiger maken, dus laten we maar van het scenario uitgaan dat ons de grootste uitdaging geeft om te realiseren.

De **voorzitter**:

U had die presentatie gegeven. Weet u nog wanneer dat was?

De heer **Hoever**:

Nee, dat weet ik niet meer precies, maar dat zal denk ik in de periode maart, april of zoiets geweest zijn.

De **voorzitter**:

April denk ik niet, want dan is het besluit al genomen, dus het zal daarvoor zijn geweest, denk ik, toch?

De heer **Hoever**:

Het was vervolgens wel het besluit en met hoe dat besluit te realiseren zijn we vervolgens wel aan de slag geweest, maar op het moment, denk ik -- ik kan het me inderdaad weer herinneren -- toen minister Wiebes uitlegde wat allemaal de mogelijkheden waren bij dat besluit, hadden we de eerste inventarisatie van maatregelen al wel gemaakt.

De **voorzitter**:

En die had u ook gedeeld op het ministerie?

De heer **Hoever**:

Ja.

De **voorzitter**:

Bent u daarna, na die eerste presentatie, ook nog bevraagd op een aantal specifieke maatregelen voordat het nulbesluit viel?

De heer **Hoever**:

Dat kan ik mij niet zo herinneren. Het was wel zo dat op het moment dat dat besluit viel, eigenlijk nog niet precies vaststond wat nou de optimale mix was in maatregelen, zoals ik net al noemde, ten aanzien van Wieringermeer of ten aanzien van mate van industrieombouw. Dat was toen nog even ... Maar het was wel duidelijk aan welke knoppen we zouden moeten draaien om het te realiseren. Alleen, wat die knoppen afzonderlijk zouden opleveren, was nog niet helemaal in kunnen en kruiken.

De **voorzitter**:

Het besluit, naar nul gaan in een afbouwpad, was voor u een realistisch traject. Als je de maatregelen neemt die u had bedacht, dan moest ook dat gewoon binnen een bepaald tijdpad kunnen.

De heer **Hoever**:

Ja. Ja, want er waren maatregelen die wij eerder natuurlijk al op het netvlies

hadden. De stikstoffabriek was iets dat al in voorbereiding was geweest. Industrieombouw hadden we al eerder bekeken. Een onderdeel zoals de uitbreiding van Wieringermeer hadden we nog niet zozeer op het netvlies, dus er zaten ook wel nieuwe elementen bij, ook bijvoorbeeld om te kijken of er toch nog extra effort in het buitenland gepleegd kon worden.

De **voorzitter**:

Maakte u zich nog zorgen of zag u nog bepaalde risico's voor de leveringszekerheid in dat traject naar nul?

De heer **Hoever**:

In die zin misschien niet zo, omdat er toch uiteindelijk met het niveau van leveringszekerheid rekening werd gehouden, natuurlijk toen wel echt tegen het uiterste. Maar om een voorbeeld te noemen: we hadden altijd al in onze advisering achter de hand dat we zeiden van "in het geval van calamiteiten of tegenvallers moet je wel een marge hebben van 1,5 miljard kuub". Die hadden we tot die tijd nog nooit gebruikt, dus dat was voor ons wel een reden om dan maar ook zo scherp aan de wind te gaan zeilen als mogelijk is.

De **voorzitter**:

Welke consequentie had dit besluit voor de positie en het werk van GTS?

De heer **Hoever**:

Eigenlijk in die zin een wijziging dat voor die tijd onze rol toch wel primair adviseur was ten aanzien van leveringszekerheid, en wij vanaf dat moment zelf ook maximaal aan de bak moesten om maatregelen te realiseren om de Groningenproductie te kunnen verlagen. Dus dat was wel een ander perspectief.

De **voorzitter**:

Wat betekende dat in de praktijk? Had u meer mensen nodig of moesten binnen het bestaande werk een aantal dingen een andere prioriteit krijgen?

De heer **Hoever**:

Het betekende dus bijvoorbeeld dat het project bij Wieringermeer dat ik genoemd heb, voor ons de hoogste prioriteit had en dat alle andere dingen daarvoor maar even moesten wijken. Dus dat hebben wij wel met bestaande mensen gerealiseerd, maar natuurlijk ook gezamenlijk met aannemers en de partij die ons die stikstof verkoopt.

De **voorzitter**:

In oktober 2018 stemt de Eerste Kamer in met een wetsvoorstel waardoor GTS de wettelijke taak krijgt om de winning van gas uit Groningen te minimaliseren en jaarlijks een raming te maken van de benodigde hoeveelheid gas uit Groningen voor de leveringszekerheid. In hoeverre voldeed deze wet aan uw wensen?

De heer **Hoever**:

Het was wel onze uitdrukkelijke wens om de eerdere taak ten aanzien van kwaliteitsconversie, de taak in de Gaswet, te verruimen om helder te maken dat wij ook investeringen moesten doen om de Groningenproductie te verlagen, ook wetende dat niet iedereen het vanzelfsprekend vond dat ook die taak tot onze wettelijke taak behoorde. Er waren ook klanten van ons die zeiden: goh, maar het gasgebouw heeft tijden geprofiteerd van al het geld uit Groningen; die moeten nu dan ook maar de rekening betalen voor die stikstoffabriek. Dus voor ons was wel belangrijk om een helder kader te hebben dat het ook onze taak was en wij dat uiteindelijk konden terugverdienen.

De **voorzitter**:

Dank.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Mischien nog één punt voor mij om het goed helder te krijgen. 29 maart neemt de ministerraad het besluit om terug te gaan naar nul. Die bijeenkomst met sheets, waar u zojuist aan refereerde, was voor die tijd?

De heer **Hoever**:

Ja. Die moet dan voor die tijd zijn geweest, ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Op 14 maart 2018 komt GTS met het advies om de stikstoffabriek zo snel als mogelijk te bouwen. Hoe kwam u tot die beslissing?

De heer **Hoever**:

Eigenlijk omdat wij, zoals ik net al zei, zagen dat het perspectief nul zou zijn en dat dan uiteindelijk de bouw van die stikstoffabriek een keiharde noodzaak zou zijn om in voldoende mate de leveringszekerheid te kunnen borgen. Het was ook een project dat we al in voorbereiding hadden, dus het lag op de plank om er weer vanaf te halen. Daarmee was het in ieder geval

iets waarvan wij wisten waar we aan zouden beginnen en waarvan we ook wisten dat het een belangrijke bijdrage zou leveren.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Ja, want dit was 14 maart. Dat ligt voor het nulbesluit van het kabinet, dus op dat moment had u al wel de verwachting dat het die kant op zou gaan?

De heer **Hoever**:

Ja, en hoe dat dan bij ons werkt als we dit zien aankomen: dan gaan we in enige mate voorbereidingsbudgetten daaraan alloceren tot een paar miljoen, en vervolgens nemen wij ook stappen intern en naar onze aandeelhouder om dan de besluitvorming te doen als er meer dan 50 miljoen uitgegeven moet worden. Maar dat betekent dus wel dat wij in die periode de voorbereiding direct eigenlijk alweer hebben opgepakt. U ziet dat later in dat jaar de betreffende goedkeuringen intern komen, omdat je in die begintijd nog niet zo heel veel geld uitgeeft.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U gaf al aan: het was een project waarvoor al plannen lagen. Het is al eerder ter sprake geweest, maar toen liet een analyse van GTS zien dat het niet nodig was. Waarom was u nu wel voorstander van de komst van die nieuwe stikstoffabriek?

De heer **Hoever**:

Omdat, als ik het maar even heel simpel zeg, ook refererend aan het gesprek voor de pauze, 0 toch wel aanmerkelijk lager is dan 20 miljard kuub. Dus als je leveringszekerheid en betrouwbaarheid wil hebben op die laagcalorischgasmarkt, dan heb je zo'n middel wel nodig.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat had u nodig om van de bouw van een nieuwe stikstoffabriek een goede businesscase te maken?

De heer **Hoever**:

Eigenlijk dat helder is dat het ook onze taak is om dit te doen, dus zeg maar de wat verruimde opvatting rond kwaliteitsconversie en het verlagen van de Groningenproductie. Dat was één, en toch wel enig comfort dat onze toezichthouder niet zou zeggen: we benchmarken dat en dat komt er ondoelmatig uit. Het is zo dat ten opzichte van onze collega-bedrijven in het buitenland waar we mee vergeleken worden, geen enkel landelijk

netbeheerder kwaliteitsconversie doet. Wij hadden wat ervaring met afslagen die werden gedaan vanwege de efficiency. We zeiden: ja, dat kan niet zo zijn. De ACM heeft vervolgens op de website een brief gepubliceerd die ze aan ons gestuurd hebben, dus het was voor ons helder dat daarmee deze twee aspecten afgedekt waren.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Kunt u schetsen wat de risico's van die beslissing waren voor GTS?

De heer **Hoever**:

Het ene zou kunnen zijn dat een van onze klanten toch bijvoorbeeld zegt: dit is wel een hele ruime taakopvatting als u in kwaliteitsconversie investeert, want dit is niet om de markt te faciliteren, maar dit is voor leveringszekerheid en het naar nul kunnen brengen van Groningen. Ten aanzien van de efficiencybenchmark door ACM: dat zou dus kunnen betekenen dat je gewoon een deel van je kosten uiteindelijk niet vergoed krijgt.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat hebben de ministeries van Economische Zaken en Financiën gedaan om die risico's weg te nemen?

De heer **Hoever**:

Die hebben zich geconcentreerd op dat eerste deel en daarmee denk ik ook de vraag: was die wetgeving voor jullie aan de maat? Dat was zo, en dat was voor ons eigenlijk, denk ik, de belangrijkste waarvoor we naar EZ en Financiën keken. Het andere aspect: daar hebben we ook wel eerst gezegd tegen Economische Zaken "kunt u daar wat mee?" Die vonden het, denk ik wel terecht, wat ingewikkeld om sturing te geven aan een toezichthouder, dus toen dachten wij: wat is simpeler dan de toezichthouder het zelf te vragen? En dat is uiteindelijk ook prima naar tevredenheid voor ons afgerond.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dus die brief die de ACM had gepubliceerd, was eigenlijk om te ondervangen dat er geen wettelijke basis lag aan die ruimere taakopvatting die op dat moment een plek kreeg?

De heer **Hoever**:

Ja, die was voor ons met name om te zorgen dat als zij in een nieuwe

methode van regulering een benchmark ten opzichte van anderen zouden toepassen, ze dan ook zouden zeggen, bijvoorbeeld als wij voor een deel inefficiënt uit die benchmark komen, dat het ook op de stikstofkosten van toepassing zou zijn.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Helder. Wat voor andere maatregelen nam GTS om de gasproductie in Groningen te verminderen?

De heer **Hoever**:

Eigenlijk een hele trits. De eerste was het verder aanscherpen van de inzet van onze installaties en daarover te adviseren, dus het naar 100% brengen van de stikstofinzet; dat is dan 100% van onze installaties in Ommen en Wieringermeer. Uiteindelijk was, denk ik, de maatregel ten aanzien van de uitbreiding van Wieringermeer wel de meest essentiële. Er loopt al pijpleiding vanuit het Hoogovensterrein naar Wieringermeer, naar ons mengstation. Op het Hoogovensterrein wordt zuurstof gebruikt en wij kunnen de stikstof gebruiken. Het bleek dat daar nog overcapaciteit in de stikstof zat, dus dat kon met extra compressie daar op site binnen twee jaar gerealiseerd worden. Ik kan me nog herinneren dat het mengstation daar nog openlag. Er lag nog geen zand overheen. Maar het draaide uiteindelijk al wel in december 2019, dus dat is een mooie prestatie geweest. Die extra stikstofinzet hebben wij vervolgens ook kunnen gebruiken om andere maatregelen zinvol te laten zijn. Binnen het gasgebouw is besloten de laagcalorischgasberging van Norg niet meer rechtstreeks vanuit Groningen te vullen maar ook via ons systeem. Er waren bepaalde plekken in ons systeem die nog rechtstreeks afhankelijk waren van Groningenproductie en die dus niet geleverd konden worden zonder dat er gas uit Groningen kwam. Ook die hebben wij op ons systeem aangesloten, dus naar Duitsland en een laatste plek in Groningen, waarmee we eigenlijk onze mengcapaciteit optimaal hebben kunnen benutten. Zeker door alleen maar een benutting te hebben bij koudere dagen, betekent het eigenlijk ook dat je alles op alles zet om je stikstofinstallaties maar zo maximaal mogelijk te laten draaien.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoelang heeft GTS over deze maatregelen gedaan?

De heer **Hoever**:

Wieringermeer was dus in december 2019 gereed, dus dat was na ruim anderhalf jaar. Met de industrieombouw zijn we op dit moment nog steeds

bezig. Ook de fabriek in Zuidbroek, die u laatst ook bezocht heeft, neemt nog even wat tijd, maar daar hopen we volgende maand de eerste stikstof uit te krijgen. Dus het is een combinatie van denk ik toch wel relatief groot succes met de maatregelen die direct konden, wat er uiteindelijk in heeft geresulteerd dat op dit moment voor het lopende gasjaar Groningen alleen maar op de waakvlam hoeft en er een minimumflow geproduceerd hoeft te worden.

De **voorzitter**:

We komen op beide punten nog even terug, de nieuwe stikstoffabriek maar ook de ombouw van de industrie die u net noemde. In november 2018 laat u aan minister Wiebes weten dat gesprekken met bedrijven over vrijwillige ombouw weinig concrete resultaten opleveren. Waarom wilden bedrijven hun gasverbruik niet vrijwillig ombouwen?

De heer **Hoever**:

Omdat de gasbedrijven eigenlijk vonden dat zij er niet zo veel aan konden doen dat zij nog steeds laagcalorisch gas gebruikten. Deels is dat zo omdat deze bedrijven uiteindelijk hun eigen bedrijfsproces hebben geoptimaliseerd op die betreffende gaskwaliteit, maar voor een groot deel is ook eigenlijk de reden dat ze ergens in het land zitten waar wij geen hoogcalorisch gassysteem hebben. Als u zich de kaart van Nederland even voorstelt, is ons hoogcalorischgassysteem met name aan de buitenkant heel sterk, maar bijvoorbeeld niet in de regio Utrecht. Dus als je daar met een warmtekrachtcentrale zit, dan kan ik me voorstellen dat je zegt: ik kan er ook niks aan doen, want ik heb nooit hoogcalorisch gas kunnen krijgen, want dat was hier in de buurt niet voorradig. Wij hebben vanaf het begin ook eigenlijk de insteek gekozen dat wij het redelijk vonden om waar je aan de ene kant kiest voor het bijmengen van stikstof als maatregel om de Groningenproductie te reduceren, een andere, misschien energetisch nog wel betere, was om hoogcalorisch gas direct te leveren. Daarom hebben wij in het begin heel erg gepleit om ook dát onderdeel van ons takenpakket te laten zijn, zodat wij bij die bedrijven zouden kunnen aankloppen en kunnen zeggen: wij willen wel zorgen dat jullie hoogcalorisch gas krijgen; zullen we dat gaan regelen? Dan vergoeden wij de kosten die die bedrijven moeten maken om bijvoorbeeld turbines aan te passen of andere zaken in het productieproces.

De **voorzitter**:

En ook de aanleg van een extra pijp?

De heer **Hoever**:

Ja. Ja. Beide, maar dat viel in onze ogen vrij automatisch binnen ons werkgebied. Maar dan hadden wij direct het hele project kunnen afstemmen, inclusief de klant die ergens aan behoefte aan heeft. Nu werd het tot een initiatief dat moest beginnen bij de klant en waar wij het sluitstuk zouden zijn om, als dat besluit gevallen was, een hoogcalorischgaspijplijn te leggen.

De **voorzitter**:

In hoeverre heeft u geprobeerd om invloed uit te oefenen op een wettelijke verplichting voor bedrijven om om te bouwen?

De heer **Hoever**:

Onze insteek in de eerste fase was eigenlijk om te zeggen: reken het nou tot onze taak. Dus in de wetgeving die u noemt, die in oktober gereed was, hadden wij het liefst gehad dat daarin ook stond dat wij maatregelen konden treffen om partijen van laag- naar hoogcalorisch gas te transformeren, maar dat is hem uiteindelijk niet geworden. Vervolgens zagen wij dat het vrijwillige traject ook weinig opleverde. Dan is de enige manier een verplichting van bedrijven. Dat is op een gegeven moment wel aan de orde geweest. In de beginfase was onze voorkeur duidelijk om het bij onszelf neer te leggen en daarmee gewoon ook de kosten net zo over onze klanten te verdelen als de kosten voor stikstof.

De **voorzitter**:

Nu hebben we gezien in eerdere verhoren, onder andere met GasTerra, dat als onderdeel van de strategie om maximaal in te zetten op verkoop van het Groningengas, er ook is geïnvesteerd in een ombouw van de Clauscentrale. Die liep op hoogcalorisch gas. Er is toen zelfs vanuit het gasgebouw meebetaald om die ook op laagcalorisch gas te laten draaien. Is nog een optie in beeld geweest om de gasgebouwpunten te vragen om bij te dragen aan deze conversie?

De heer **Hoever**:

Die poging hebben wij in ieder geval niet ondernomen. Wij hebben wel de poging ondernomen om te zeggen: laten we het net zo doen als met de kwaliteitsconversie, die ook door onze klanten wordt betaald, dat deze kosten ook op die manier zouden worden betaald.

De **voorzitter**:

Maar dan zouden de kosten doorberekend worden aan de klanten.

De heer **Hoevers**:

Ja.

De **voorzitter**:

En in het geval van de Clauscentrale zijn die kosten betaald door de aandeelhouders van GasTerra, dus de olies en de Staat.

De heer **Hoevers**:

Ja.

De **voorzitter**:

Maar voor zover u weet, is die optie niet in beeld geweest?

De heer **Hoevers**:

Die is bij ons niet in beeld geweest, ook omdat ik denk dat ik dan op een deur had geklopt waar ik mijn energie misschien beter had kunnen gebruiken.

De **voorzitter**:

Want u had verwacht dat dat niet zou gebeuren?

De heer **Hoevers**:

Nee.

De **voorzitter**:

In 2019 laat u minister Wiebes weten dat het effect van een ombouw nihil is, omdat de ombouwprojecten niet voor de zomer van 2022 klaar kunnen zijn. De projecten dragen volgens u onvoldoende bij aan een vermindering van de gaswinning in Groningen om de investeringen te rechtvaardigen. Wat vond u dat de minister daarmee moest doen?

De heer **Hoevers**:

Wij vonden in ieder geval dat de minister dat moest weten, om de gelegenheid te hebben om nog een andere afweging te kunnen maken, omdat wij zagen vanuit ons perspectief dat een aantal ombouwoperaties ondertussen dusdanig veel tijd zouden nemen waardoor het effect beperkt was. Dat was mede de oorzaak van het succes in onze eerdere maatregelen, dat groter was dan wij initieel bedacht hadden. Dus initieel hadden wij ook een hoger aantal industrieën op het ombouwlijstje staan, van bij mijn weten 53. Eenzelfde reden om dat uiteindelijk terug te schroeven tot een behapbaar deel wat effect heeft, speelde nu ook weer, dat het de vraag was

of we al die ombouw nog wel moesten doen, want dat kost toch wel geld. En op het moment dat Groningen al gesloten is, voegt het weinig meer toe.

De **voorzitter**:

Tegelijkertijd was u met meerdere maatregelen bezig om het nulscenario te realiseren. U had geen zekerheid of al die maatregelen zouden slagen. In hoeverre heeft u meegewogen de gevolgen van de ombouw op langere termijn om risico's met tegenvallers in andere trajecten te voorkomen?

De heer **Hoever**s:

Er zaten op een gegeven moment toch wel een aantal ombouwoperaties dusdanig ver uit de tijd, dus na de zomer van 2023, waarbij wij zeiden: dan voegt het ook het hebben van die marge niet heel veel meer toe. Ik denk uiteindelijk wel dat ik het met u eens zou zijn, als u daarop door zou vragen, dat misschien enige marge ten aanzien van het opleveren van de stikstoffabriek verstandig zou zijn geweest, maar dat zit nu rond 2022 en niet in 2023.

De **voorzitter**:

In 2020 besluit minister Wiebes om bedrijven via wetgeving toch te verplichten om aardgas van een andere kwaliteit te gebruiken. Wat vond u destijds als netbeheerder van deze keuze?

De heer **Hoever**s:

Ik denk uiteindelijk dat de keuze prima was. Je had er meer aan gehad als die keuze eerder gevallen was. Ik denk dat ik meer vind ten aanzien van het begin van het traject om de vrijwillige route te bewandelen en maar met industrieën in gesprek te gaan over welke alternatieven zij hebben: dat schiet niet echt op als je vaart wil maken. Dus daar zit meer mijn kritiek op dan dat het besluit in 2020 niet goed zou zijn geweest.

De **voorzitter**:

Dus dat had eigenlijk in gang moeten worden gezet vlak na maart 2018. Toen die wet werd geregeld waarin u die taken kreeg, had eigenlijk ook de wet in gang moeten worden gezet om de grootverbruikers te verplichten om te bouwen?

De heer **Hoever**s:

Ja. Ja, en ik denk dat dat ook had gekund.

De **voorzitter**:

Hoe keek u verder aan tegen de investeringen die GTS moest doen voor de versnelde ombouw van bedrijven? Heeft dat nog een probleem opgeleverd, ook met de toezichthouder?

De heer **Hoever**s:

Nee, nee. Voor ons was meer dat we toch zeggen: dat zijn uiteindelijk kosten die onze klanten moeten betalen. Als je die kan voorkomen, is dat verstandig. Als er uiteindelijk toe besloten wordt en wij die taak krijgen, dan is onze ervaring dat ook onze toezichthouder daarin meegaat.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Eind 2019 start een stuurgroep Capaciteitsafbouwplan, waarin GTS samen met NAM, GasTerra en het ministerie van Economische Zaken werkt aan een plan om de gaswinning zo snel mogelijk te beëindigen. Hoe was die samenwerking tussen GTS, NAM en GasTerra?

De heer **Hoever**s:

Ik denk dat daar een prima samenwerking was en prima begrip over en weer. Ik denk dat we daar uiteindelijk al wel in hebben gezien dat de rollen en verantwoordelijkheden van de verschillende partijen aan tafel wat verschillen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat wilt u daarmee zeggen?

De heer **Hoever**s:

Daar wil ik mee zeggen dat in die tijd wel het beeld bestond dat vanuit NAM en GasTerra, ik denk gedreven door de aandeelhouders, het plan was om de Groningenproductie zo snel mogelijk te stoppen, en dat wij daar zeiden: dat is heel verstandig, maar er is ook nog leveringszekerheid, dus dat moet wel op een goede en betrouwbare manier. Daar speelt ook dat het dan uiteindelijk niet meer alleen over Groningen gaat, maar ook de rol van opslagen in beeld komt, en het ook niet meer zozeer gaat om hoeveel volume er eigenlijk nog uit Groningen moet komen, want Groningen staat nu al bijna alleen maar op de waakvlam, maar dat het gaat over: hoe betrouwbaar is je systeem op het moment dat een van je bronnen uitvalt en je het zonder moet doen? Heb je dan ook nog betrouwbaarheid op de gasmarkt? Daar verschilden we wel van mening.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Want NAM en GasTerra vinden dat de gaswinning kan stoppen zodra de stikstofinstallatie in Zuidbroek gereed is. GTS pleit voor een latere definitieve sluiting van het Groningenveld, namelijk 2026 in plaats van 2022. Waarom kon de gaswinning volgens GTS pas in 2026 helemaal naar nul?

De heer **Hoervers**:

Daar was onze belangrijkste overweging dat vanwege de betrouwbaarheid in zware omstandigheden ten aanzien van leveringszekerheid, je dan eigenlijk als een van de grote middelen uitvalt, als bijvoorbeeld een stikstoffabriek van ons uitvalt of de gasopslag Norg uitvalt, onvoldoende middelen achter de hand hebt. Wij hebben daar de achtergrond gekozen van de Europese uitgangspunten die gelden voor leveringszekerheid. Dat is dat je in een relatief koude periode toch een van de middelen uiteindelijk moet kunnen missen en dan nog steeds je markt moet kunnen beleveren. Daarbij speelt ook wel een rol dat onze elektriciteitsinstallaties toch wel vaak wel gevoeliger zijn voor storingen dan een gaspijpleiding, en wij dus ook zeiden: we moeten niet scherper aan de wind gaan varen dan die norm, want het hangt op ons systeem van kwaliteitsconversie.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat kreeg u voor reactie van de NAM op die voorgestelde sluitingsdatum van 2026?

De heer **Hoervers**:

Zelf zat ik daar niet bij aan tafel en heb ik geen reactie gekregen. Ik denk dat wij duidelijk het beeld hadden, zoals ik net al schetste, dat die mate van analyse niet door hen werd onderschreven. Ik wijs dat maar toe aan dat wij het belang voor de leveringszekerheid behartigden -- het woord "zekerheid" zegt wat mij betreft al voldoende -- en zij eigenlijk minder belangen daarin zagen, want het ging maar om een heel beperkt productievolume. Ze moesten dan nog wel blijven doorproduceren en doorgaan, dus ik kan me in die belangenafweging wel voorstellen dat zij wat minder met de leveringszekerheid hadden, maar wij juist wel.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U zei net: NAM gedreven door haar aandeelhouders. Wat waren de belangen die NAM had bij een snelle sluiting?

De heer **Hoever**:

Ik heb wel ervaren dat op een gegeven moment, vanaf het moment dat duidelijk werd dat Groningen naar nul gaat, het belang is om ook te stoppen en dus te stoppen met de Groningenproductie. Ze hebben nu natuurlijk daarmee ook eigenlijk het roer aan de minister van Economische Zaken gegeven door te zeggen: zegt u maar hoeveel er geproduceerd moet worden vanuit leveringszekerheid, en dan doen wij dat. Maar ze hebben niet meer een eigenstandig belang om langer het Groningenveld te produceren. Dus ja, als je weet dat je perspectief kort is, dan maar zo snel mogelijk stoppen: dat kan ik goed begrijpen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Kunt u daar woorden aan geven? Wat speelde daar dan in mee? Zijn dat de kosten?

De heer **Hoever**:

Ik weet niet of zozeer de kosten daar ... Kijk, ook in mijn eerdere beeld vanuit het ministerie van Financiën, hoe die zaken werken ... Het belang bij olie- en gasproducenten is om olie en gas te produceren, en niet om een buffertje in het leven te houden voor een koude winter bijvoorbeeld. Daar wordt geen geld mee verdiend. Dus ik kan me heel goed voorstellen dat op het moment dat de productie in een bepaalde regio verwaarloosbaar wordt, je dan zegt: dit is niet mijn businessmodel, ik stop ermee.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

En voor GasTerra? Want die hingen aan dezelfde kant, niet aan de leveringszekerheidskant die u schetste, maar aan de ...

De heer **Hoever**:

Ik heb niet zozeer ervaren dat zij hierin een hele sterke positie hadden.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Wat waren de gevolgen van de standpunten van NAM en GasTerra voor GTS?

De heer **Hoever**:

Ik geloof niet dat die echt gevolgen hadden, behalve natuurlijk dat wij door het ministerie van Economische Zaken bevraagd zijn hoe wij tot onze conclusies kwamen, want het is natuurlijk nog wel een opvallend verschil dat NAM en GasTerra zeggen "Groningen kan wel eerder dicht" en dat wij zeggen

"het moet toch nog maar even openblijven". Die spanning of verrassing kan ik me initieel wel voorstellen vanuit het ministerie.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

En had u het idee dat de opstelling van GTS en het advies van GTS voldoende door het ministerie begrepen werden?

De heer **Hoervers**:

Ja, ik denk uiteindelijk wel, ja.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Uiteindelijk wel?

De heer **Hoervers**:

Ja, kijk, zoals ik net al aangaf: daar ontstaat natuurlijk wel eerst een nadere bevraging en discussie, omdat dit niet iets is waarvan je initieel zegt "het lijkt me logisch dat de een op conclusies komt die afwijken van wat een ander concludeert".

De **voorzitter**:

Nog heel recent, op 19 september, maakt GTS bekend dat de oplevering van de stikstoffabriek in Zuidbroek opnieuw met vier weken is vertraagd. Wat is nu de allerlaatste stand van zaken?

De heer **Hoervers**:

Dat is nog steeds eigenlijk de allerlaatste stand van zaken. Zoals ik net al zei: wij doen ons uiterste best om in november de eerste stikstof uit die fabriek te produceren. Dat zal dan gefaseerd naar een volwaardige capaciteit gaan in de maand november. Wij zien ondertussen wel dat door het dramatisch wegvallen van marktvraag in aardgas en ook laagcalorisch gas, ook de huidige installaties nog lang niet op de maximale capaciteit draaien.

De **voorzitter**:

Daarmee zegt u dat als er toch nog weer een additionele tegenvaller is in de oplevering, dat niet onmiddellijk tot een probleem leidt?

De heer **Hoervers**:

Ja. Kijk, voor ons is nu met name ook spannend ... De bouw is op een haar na klaar. We zitten op 99% voortgang van de constructie, dus die is bijna klaar. Maar dan is het wel de vraag als we straks de installatie aanzetten: werkt dat dan ook naar behoren? U bent er geweest. Het zijn drie

afzonderlijke eenheden, die zelfstandig zijn, dus het zou ook nog best kunnen dat misschien bij de een er een hiccup is en bij de ander niet. Maar dat is voor ons nu wel heel spannend, van: werkt dat dan ook allemaal goed? Daar hoop ik snel op goed nieuws.

De **voorzitter**:

Wat zijn nu de belangrijkste redenen dat de fabriek uiteindelijk toch best wel de nodige vertraging heeft opgelopen?

De heer **Hoevers**:

Ik denk uiteindelijk dat wij die vertraging eigenlijk bijna in de eerste fase ... Wij hebben in 2018 ons plan weer opgepakt en de tender in de markt gezet voor met name het installatiedeel dat stikstof uit de lucht haalt. Daarvan is de bouw eigenlijk precies gelijk begonnen met de coronaperiode. De eerste steen kon nog net gelegd worden en toen waren we wat lacherig aan het doen over het niet meer handen schudden, kan ik me nog herinneren. Maar in die coronaperiode, aan het begin, werd India vrij zwaar getroffen en daar werd het detailontwerp gemaakt. Dan blijkt toch dat het thuiswerken in India wat anders is dan in een land als Nederland, dus daar is wel vertraging ontstaan. Je ziet dan eigenlijk dat die vertraging zich ook weer verder vertaalt in de bouw. Er zijn onderdelen bijvoorbeeld eerst in Singapore gebouwd en vervolgens naar China verscheept om daar verder te bouwen. Er zijn ook nog wel onderdelen heen en weer gevlogen in plaats van op een schip gezet, om toch tempo te maken. Maar als je in het detailontwerp alweer vertraagt en ook wat missers maakt, wij niet een inspectie kunnen doen op site en materieel hiernaartoe komt en niet blijkt te deugen, dan blijf je er eigenlijk steeds achteraan lopen. Ik denk dat wij die vertraging in het begin, in 2020, eigenlijk al wel zagen aankomen, maar nog steeds hoopten en het maximale erin staken om op tijd klaar te zijn, maar wij wisten eigenlijk al dat de hele marge die we hadden om april te halen al wel weg was.

Vervolgens zijn wij ook nog tegen problemen aangelopen tussen aannemer en onderaannemer, want als iets niet loopt, dan is het de vraag: heeft de aannemer nou te traag gewerkt of kon hij niet werken omdat hij de spullen niet had? Dan schuift die verantwoordelijkheid steeds heen en weer. Ook daarin hebben wij er alles aan gedaan, met name in financiële termen, om die pijn dan maar bij ons te nemen, zodat het werk door kon gaan en het geschil tussen hen op onze kosten is beslecht. Dat levert natuurlijk wel wat frustratie op, want je staat op afstand. Ik denk dat het ook eerlijk is om te

erkennen dat wij zo'n stikstoffabriek natuurlijk nooit zelf hadden kunnen bouwen. Je kan altijd zeggen: goh, moet je dat dan aanbesteden en ga je dat niet zelf doen? Er is bij ons niemand die precies weet hoe dat dan op elkaar aansluit. Dus dat is toch één partij waartegen je zegt: jij hebt ervaring met het bouwen van dergelijke fabrieken wereldwijd, dus ... Als we dat anders hadden gedaan, waren we ongetwijfeld tegen andere problemen aangelopen.

De **voorzitter**:

U refereerde er al even aan, omdat u bepaalde kosten dan maar zelf extra nog weer heeft opgehoest. Wat deed dat nou met het budget? Dat was ongeveer een half miljard; dat zou de kostprijs zijn.

De heer **Hoever**:

Ja. In dat budget zijn we in eerste instantie behoorlijk goed gevaren en in latere instantie niet. Dus wij zitten daar nog net marginaal boven budget.

De **voorzitter**:

Marginaal, dat ...

De heer **Hoever**:

Dat is op een half miljard enkele tientallen miljoenen, misschien.

De **voorzitter**:

Deze kosten worden in de tijd uitgesmeerd over de tarieven?

De heer **Hoever**:

Ja. Voor onze investering werkt het zo dat de ACM daar dan een toets op doet en kijkt of de kosten die wij gemaakt hebben ook de doelmatige kosten zijn. Over het doelmatige deel krijgen wij een vergoeding en dan wordt de fabriek in 25 jaar afgeschreven.

De **voorzitter**:

U zei net al dat de huidige actualiteit, de hoge prijzen, de oorlog, maar ook het feit dat er best veel wordt bespaard op energiegebruik een bepaalde impact heeft. Kunt u precies schetsen wat de impact is in relatie tot de inzet van de stikstoffabriek?

De heer **Hoever**:

De impact in de huidige gasmarkt is verreweg het grootst bij de grootste industrieën die wereldwijde concurrentie ondervinden, maar tegelijkertijd

bijvoorbeeld ook tuinders en kleinere bedrijven die op het laagcalorischgassysteem zitten, stoppen soms hun productie of besparen enorm op gasgebruik. Dat heeft een effect dat wel ongeveer 15% tot 20% is. Dat betekent dus dat ook de laagcalorischgasmarkt ... Hetzelfde zien wij in de export naar Duitsland, België en Frankrijk. Die is met ongeveer eenzelfde percentage verlaagd. Op dit moment zitten we op een minimumflow van 2,8 miljard voor het komend gasjaar. Die fabriek kan 7 doen, maar die vraag is nog verder omlaaggegaan. Dus de komende tijd, zolang deze crisis aanhoudt, is de stikstofcapaciteit in de eerste maanden niet direct de beperkende factor.

De **voorzitter**:

Dan heb ik nog een technische vraag over wat het beste is voor optimale werking van zo'n fabriek, ook gelet op de energetische kwaliteit van hoogcalorisch gas. De Wobbewaarde maakt dan ook wel uit voor hoeveel stikstof je moet toevoegen. Maar wat is nou vanuit het perspectief van een efficiënt draaiende stikstoffabriek de gewenste kwaliteit H-gas bijvoorbeeld?

De heer **Hoever**:

Eigenlijk was voor ons altijd, heb ik ook gezegd, een zo laag mogelijke kwaliteit hoogcalorisch gas naar onze stikstofinstallaties het best, want dan hoeft er zo weinig mogelijk stikstof bij. Met andere woorden, dan kan je meer gas van Groningenkwaliteit maken, als je begint met lagere kwaliteit hoogcalorisch gas. Op dit moment krijgen wij heel veel vloeibaar aardgas binnen, dat over het algemeen een hogere kwaliteit heeft, dus daar kunnen wij gegeven de hoeveelheid stikstof minder laagcalorisch gas van maken. Daarom proberen wij ook bij voorkeur het lokaal geproduceerde gas op de Noordzee naar onze mengstations te brengen, en het hoogcalorische gas dat bijvoorbeeld in Rotterdam binnenkomt maar zo veel mogelijk af te zetten in de industrie en de centrales. Voor de werking van de fabriek maakt het eigenlijk niet zo heel veel uit, want daar kun je op een gegeven moment toch voor kiezen om die te stoppen of om de stikstof maar gewoon weer in de lucht te laten gaan in plaats van in het gas te mengen. Dus het is met name: wij konden meer laagcalorisch gas maken van Groningse kwaliteit als wij het lagekwaliteit-hoogcalorisch gas naar de mengstations konden brengen.

De **voorzitter**:

U zei al iets over het verschil tussen lng en de kleine velden op de Noordzee. Hoe zit dat met Noors en Russisch gas qua kwaliteit?

De heer **Hoever**:

Noors gas zit nog weer wat hoger dan wat wij op de Noordzee hebben. Het Russische gas kan nog weer wat hoger in kwaliteit zijn. Lng heeft eigenlijk de hoogste kwaliteit.

De **voorzitter**:

Dus vanuit stikstofperspectief zijn de kleine velden op de Noordzee het gunstigst.

De heer **Hoever**:

Ja.

De **voorzitter**:

Helder. In mei 2022 zei uw woordvoerder tegen RTV Noord dat de druk om de stikstoffabriek af te ronden heel erg hoog was. Wat merkte u precies van die druk?

De heer **Hoever**:

Wij merken dat wij natuurlijk zelf al vanaf 2018 hebben gezegd dat deze bouw van de stikstoffabriek dusdanig veel kan doen dat hij uiteindelijk ook de sluiting van het Groningenveld in beeld brengt. Dat is altijd wel het perspectief geweest. Deze dramatische omstandigheden waarin we nu zitten, had denk ik niemand kunnen bedenken, dus wij ook niet. Nu doet hij uiteindelijk minder, maar wij willen nog steeds wel zo snel mogelijk met die fabriek klaar zijn om dat achter de rug te hebben. Dus wij zijn er sindsdien ook -- ik noemde net wat bedragen -- alles aan blijven doen om het project af te ronden.

De **voorzitter**:

Heeft u nog een bepaalde les getrokken uit het verloop van het hele traject, ook gelet op besluitvorming in het verleden? Een kleine installatie werd toen niet nodig geacht, plotseling versneld naar nul, snel een nieuwe installatie bouwen. Wat voor les trekt u daaruit?

De heer **Hoever**:

Ik denk eigenlijk twee lessen. Als je er achteraf op terugkijkt, wordt alles makkelijk eigenlijk, want dan weet je precies wanneer je iets had moeten doen. Uiteindelijk is dan misschien wel de serieuze les dat als je naar de toekomst kijkt, je misschien meerdere scenario's in je hoofd moet hebben, waarbij ik tegelijkertijd ook denk dat het scenario waar we nu in zitten, een

scenario is dat je moeilijk in je hoofd zou kunnen krijgen. Dat is tegelijkertijd mijn zorg, dat je dan toch over het algemeen met scenario's begint die je misschien wel voorstelbaar acht, en niet de meest extreme, of wanneer je met die hele extreme zou komen, iedereen zegt: ja, maar dat gaat toch nooit gebeuren. Een pandemie, een blokkade van het Suezkanaal, de huidige geopolitieke situatie: sommige zijn heel goed voorstelbaar, ze allemaal op een rij alweer minder.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dan gaan we naar de actuele situatie. Hoe staat de leveringszekerheid in Nederland er op dit moment voor?

De heer **Hoever**:

Als ik daar een positieve richting aan mag geven: in de hoeveelheid nog relatief goed en net acceptabel. We zien eigenlijk dat door de maatregelen die nu getroffen zijn, het vulniveau van de gasopslagen op 92% zit op dit moment. Het vloeibaar gas komt maximaal binnen. Er komt maximaal gas uit België en Engeland en we zijn in staat om heel veel gas naar Duitsland te leveren. Dus dat is de positieve kant. De negatieve kant is natuurlijk dat de prijs ondertussen zo bizar hoog is dat heel veel bedrijven niet meer kunnen draaien en consumenten ellende ondervinden. Tegelijkertijd redt die hoge prijs ook wel weer de marktbalans, want daardoor wordt het voor een deel onbetaalbaar, wordt er bezuinigd, en houden we de gasmarkt in fysieke termen overeind.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Hoeveel industriële grootverbruikers hebben het ombouwproject op dit moment afgerond?

De heer **Hoever**:

Op dit moment zijn dat er vier van de negen, dus daarmee hebben we ruim 1 miljard kuub per jaar op dit moment omgebouwd, en volgend jaar, en één misschien nog iets later, volgen de andere vijf, die goed zijn voor ik geloof ruim 1,8 miljard kuub per jaar.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Vanaf wanneer is de waakvlam in het Groningenveld volgens u niet meer nodig?

De heer **Hoervers**:

Dat vind ik een lastige. Ik denk dat dat in ieder geval vanuit het perspectief van de laagcalorischgasmarkt is op het moment dat je uitval met andere middelen op kan vangen. Zo is ook het omzetten van Grijpskerk naar een laagcalorischgasberging bedoeld, dat je niet maar één buffer voor de winter hebt, namelijk Norg, maar ook Grijpskerk nog als behoorlijke gasopslag naast Alkmaar, dat wat kleiner is. Aan de andere kant speelt de huidige geopolitieke situatie. Waar eerst altijd stikstof de beperkende factor was voor de leveringszekerheid, is dat nu ook aardgas zelf geworden en is dat ook een perspectief om rekening mee te houden. In Nederland, met Groningen op de waakvlam en het toch enigszins kunnen opregelen van gasaanbod bij verdere tegenvallers, zitten wij nog in een beetje een gunstige positie en kan dat wat doen. Het is uiteindelijk denk ik een duivels dilemma voor de politiek om de afweging te maken tussen het volledig sluiten van Groningen, waarmee je die zekerheid kwijtraakt, en het aan de andere kant nog enigszins openhouden, waarmee je toch nog een mate van betrouwbaarheid en achtervang hebt. Die zul je uiteindelijk tegen elkaar af moeten wegen.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

U gaf al wat aan over de gasopslagen. Ze zijn ook actueel. Drie jaar geleden, in september 2019, heeft u de ministeries van Financiën en Economische Zaken aangeboden om mee te denken over alternatieve manieren om voldoende gasopslagen en voldoende laagcalorisch gas in Nederland te behouden, om een snelle sluiting van Groningen mogelijk te maken. In hoeverre is het volgens u gelukt om voldoende gasopslagen met laagcalorisch gas te behouden in Nederland?

De heer **Hoervers**:

Ik denk dat dat voor nu nog heel goed gelukt is, omdat op er dit moment gasopslag is in Alkmaar, Grijpskerk omgebouwd en Norg, en dat de uitdaging naar de toekomst toe wel is om voldoende gasopslagen te hebben in deze kwaliteit -- maar dat is met die middelen wel geborgd -- maar daarnaast ook met hoogcalorisch gas. Daar staan we er in Nederland eigenlijk goed voor met onze omvang van gasopslagen versus onze gasmarkt. Het valt wel op dat we enige jaren geleden nog dachten dat we eigenlijk veel te veel gasopslagen hadden, dat die geen enkele businesscase hadden, omdat in de winter het gas goedkoper was dan in de zomer. Ik denk dat we nu echt kunnen zeggen dat we gezegend zijn met zo veel gasopslagen, want daardoor kan dat vloeibare gas ook in de zomer maximaal naar ons toe komen en kunnen we die gasopslagen weer vullen voor de winter. Er wordt

nu veel gepubliceerd over het percentage vulling van gasopslagen. Dat is, vind ik, altijd wel een grappige, want sommige landen hebben, een beetje chargerend, niet meer dan een vaatje gasopslag en die zitten dan 100% vol. Ja, dat is heel fijn. Nederland heeft echt enorme gasopslagen en dan is 92% echt een hele solide buffer voor de toekomst. Nu is het alleen wel belangrijk om die buffer ook niet in één keer op te eten in deze winter, maar als bijvoorbeeld de omstandigheden het toelaten en het is een beetje een milde winter, om dan te zorgen dat we de winter uitkomen met 30-40% gevulde gasopslagen, waardoor de uitdaging volgend jaar zomer niet zo enorm groot is, wat misschien ook enigszins weer een rust op het prijsfront biedt. Want dat is op dit moment toch wel verreweg de grootste uitdaging, maar daar bent u mee bekend.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Terugkijkend, hoe is GTS volgens u omgegaan met de verschillende belangen in het dossier als het gaat om de veiligheid van de Groningers en de leveringszekerheid voor huishoudens en bedrijven in ons land?

De heer **Hoever**:

Die vind ik wel ingewikkeld, omdat de vraag is "hoe bent u omgegaan met de verschillende belangen", waar wij, zoals ik aangaf, met name voor het belang van leveringszekerheid de expertise hadden en we ons niet met de ondergrond wilden en moesten bemoeien. Tegelijkertijd is die afweging voor veiligheid wat ons betreft ook altijd neergeslagen door wel aan de onderkant van de leveringszekerheid te zoeken naar de mogelijkheden, de marges, de ervaringen die we hebben opgedaan ook te gebruiken. Als bedrijf met een kantoor in Groningen heb je ook geen aanvullende motivatie nodig. Je hoort zelf op het schoolplein een lerares die zegt: mijn hele huis was gestript om te renoveren en nu zeggen ze toch dat het niet meer te repareren is, dus het moet plat. Dus de motivatie om die onderkant in beeld te brengen hebben wij altijd heel sterk gevoeld. Toch betekent leveringszekerheid dat er gas naar de markt moet voor zover de markt daar behoefte aan heeft. Dat maakt het altijd wel ... Die balans van belangen voelden wij wel heel sterk.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Vond u dat de intenties en de berekeningen die GTS maakte en meegaf aan het ministerie, voldoende gehoord werden en op waarde werden meegenomen?

De heer **Hoervers**:

Ja, ik heb het idee dat die altijd wel met voldoende waarde serieus zijn genomen. Dat betekent niet dat er daarnaast geen andere belangen en afwegingen speelden om die keuze te maken. Het was ons ook wel bekend dat wij niet de enige bepalende factor waren in die advisering.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

We zijn uitgevraagd als commissie. Dank voor uw medewerking. Ik verzoek de griffier om u en uw steunverlener naar buiten te geleiden.

De heer **Hoervers**:

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Om 15.45 uur is het volgende verhoor. Dat zal zijn met de voormalig minister van Economische Zaken, de heer Kamp, die voor de tweede keer komt getuigen. Dat zal om 15.45 uur beginnen.

Sluiting 15.00 uur.